VIDYUNMALA.

An original Telugu Drama in Five Acts

BY

Rajah M. BHUJANGA RAO Bahadur
Zamindar

Author of the Life of Queen Victoria and Translator of Abhignana Sakunthalam, Uthara Rama Charitram, Prasanna Raghavam Etc..



WITH A FOREWORD BY

K. V. REDDI NAIDU, B. A., B. L..
High Court Vakil.
MEMBER OF THE IMPERIAL LEGISLATIVE COUNCIL.

1920.

Printed at the Rama Press, Ellore.

 [Price. Rs. 0-12-0.

పురుషులు.

1. సుదర్శనుడు—కథానాయకుడు.
2. విద్యాధరుడు—సుదర్శనుని మంత్రి.
3. కంచుకి—ద్వారపాలకుడు.
4 ప్రజలు—కాశ్మీరదేశ పౌరులు.
5 సునందుడు—సుదర్శనుని వేడుక చెలికాడు.
6. ప్రథమదొంగ—
7. ద్వితీయ దొంగ—
8. కరాళుడు—దొంగలకధిపతి.
9. నికుంభుడు—కరాళుని సహకారుడు.
10. ప్రథమపౌరుడు—ఉజ్జయినినివాసి.
11. ద్వితీయపౌరుడు— ,,
12. భటులు—
13. ప్రథమపౌరుడు } పురుష వేష ధారులగు
15. ద్వితీయపౌరుడు } విద్యున్మాల చతురికలు.
16. భానుమంతుడు—ఉజ్జయని సార్వభౌముడు.

స్త్రీలు.

1. పరివ్రాజిక—యోగిని వేషధారి.
2. విద్యున్మాల—కథానాయిక.
3. చతురిక—విద్యున్మాల చెలికత్తె.

A Foreward.

A long standing friendship of an intimate nature is perhaps blind to the defects of any production of this kind. But even the most austre critic will perhaps find it difficult to discover many serious flaws in this work of imagination. How far this drama will find favour with the public when put on boards is a matter of speculation. But this much can be said that as a pure piece of literature it will occupy an abiding place in the great works of the Telugu language. The purity of style, the sweetness of poetry and the flights of imagination; can be seen in almost every line of this work The plot is not drawn from history or from ancient mythology It is so to speak. a novel drama, a child of imagination. Underneath the main story runs a current of great desire to blend a high nationalistic patriotism with genuine loyalty. The bride of liberty is to be given away in marriage by the Sovereign of a world-wide empire to a great subject nation as a reward of noble deeds in the hour of need.

For the first time in our literature a picture is drawn by word painting by one of the noblest sons of India, wherein the possibility of a combination of patriotism and loyalty in a subject nation is depicted in glowing colours.

As can be seen from the work, the author is a close student of the current politics of our country and had utilised his poetic genius to no mean purpose. The poet is no stranger to the Telugu reading public, and reveals his piety and the reader catches almost at every point the pure atmosphere which pervades around this work. Let the gentle reader see for himself whether what is said here is borne out or not by going through the work.

K. V. REDDI.



రాజా ఎమ్. భుజంగరావు బహద్దరు జమీందారు.



శ్రీ

విద్యున్మాల

నాంది.

మ॥ తన సంకల్పమునన్ జగద్వలయ ముద్యల్లీల సృష్టించి, భ
క్తనిధానంబయి, కాంక్షితార్థముల నుల్లాసంబునం గూర్చి, నూ
తన సాహిత్యకృతిచే సుదర్శనుఁడనన్ దైవారి, విద్యుత్ప్రభన్
ఘనత న్వెల్గు మహామహుండు ఖలశిక్షుం జేసి మి మ్మోముతన్॥ 1

సూత్ర— (నాంద్యంతమున)

(సభ్యులపైఁ బుష్పాంజలిఁ జల్లి) ఆహా! నేఁడు మహాసుదినము. అనవద్యవిద్యావిశారదులై నూతన శారదామూర్తులనందగు పండిత చక్రవర్తులచే నలంకరింపఁబడిన యీ సభారంగము నా యంతరంగము నాకర్షించుచున్నది. కాన నపూర్వరూపక ప్రదర్శన చాతుర్యంబుచే వీరల రంజింపఁజేయఁ గల్గుటయేకదా నా జన్మసాఫల్యము. ఇందు నాకు సహాయకారిణియగు ప్రేయసిం బిలిచి కర్తవ్యంబు నాలోచించెదనుగాక! [తెరవంకఁ జూచి] సుందరీ!

నటి—[ప్రవేశించి] ఆహా! నేఁడీ సభామందిరము శరత్పూర్ణిమాచంద్ర చంద్రికాప్రసారంబుచేఁ బరిపూర్ణ వికాసముం గాంచి భాసిల్లు కైరవాకరంబుఁబోలెఁ దోఁచుచున్నది. నాథా! నేఁడీ సభాస్తారుల యభినవ ముఖోల్లాసమున కద్దియేని గొప్ప కారణ ముండియుండునని యూహించెదను. నీ యభిప్రాయ మేమి?

సూత్రి—భామినీ! పరేంగితజ్ఞాన చాతురీ ధురీణవగు నీయూహలు నిరర్థకము లగునా! నిక్కముగఁ గలదొక్క కారణము.

నటి—ఏమది?

సూత్రి—మన భరతఖండమునకు జార్జి సార్వభౌముఁ డొసంగిన స్వారాజ్య పట్టాభిషేక మహోత్సవమే వీరి యుల్లాసమునకు ముఖ్యకారణము.

నటి—స్వరాజ్యపట్టాభిషేకః మన కేమి?

సూత్రి—పలువురాజ్యములకుం బోలె మన ఖండంబునకు స్వతంత్ర్య పరిపాలనం బొసంగి డిశంబరు యిరువది నాల్గవ దినమగు క్రీస్తుమసు పండుగకుం బూర్వదినంబైన **1919** వత్సరంబున మన పంచమ జార్జి సార్వభౌమునిచే మహానుగ్రహంబుఁ బ్రదర్శింపఁ బడియెం గాన దదెవోత్సవ సూచకంబుగా ని మ్మహామహులచేఁ గొల్వుకూట మేర్పడియున్నది.

నటి—అట్లయిన మనకుం గర్తవ్యమేమి?

సూత్రి—అభినవ స్వరాజ్య మహోత్సవ సంతోషాలిత హృదయారవింద మగు నీ సభాజన బృందముయొక్క యానందమును దదనుగుణంబగు నభినవరూపక ప్రదర్శనంబుచే ద్విగుణీకరించుటయే.

నటి—తదనుగుణంబగు రూపకంబు లభించినప్పుడుగదా మన ప్రయత్న సాఫల్యము?

సూత్రి—లభించుటం బట్టియే ప్రయత్నించుటకుం గారణ మయ్యెను.

నటి—అట్టి రూపక మేమి?

సూత్రి—ఆరూపక మెద్దియో తొలుదొల్త నాందీవాదముననే భరతకథాముఖంబున సంప్రాప్తముగా సూచింపఁబడినది.

నటి—ఆ నాందీవాదము విన్నదాననైనను నా కందలి కథాసందర్భము గోచరింపలేదే?

సూత్రి—కావుననే యభినవరూపకంబని మొదటనే చెప్పియుంటిని.

నటి—అట్లయిన దాని పేరేమి?

సూత్రి—విద్యున్మాల.

నటి—నాథా! ఈ విద్యున్మాలయందలి కథాంశంబునకును, మన యభినవ స్వరాజ్యవిషయమునకును గల యానుగుణ్యమేమి?

సూత్రి—సీ॥ యవనరాజ్యలక్ష్మి నలరారు భానుమ
　　　　　　　స్వప్రతిచంద్రుండు జార్జిప్రభుండు,
　　　అఖిలహృత్కమనీయయైన విద్యున్మాల
　　　　　　　విహరించు భరతస్వరాజ్యలక్ష్మి,

సకల రాజద్రోహి సంరంభ మణఁచు హైం
దవలోకమూర్తి సుదర్శనుండు,
స్వార్థపరాయణస్వాంతులై తిరుగు రా
జద్రోహులే కిరాతాదిఖలులు.

గీ॥ హైందవజనంబు మది స్వరాజ్యాభిలాష
మెసఁగులాడు రాజద్రోహులను మలంచి
యుండ, జయమంది జార్జిభూవిభుండు. వలస
రాజ్యమిఁ లఁబోలె. నొసఁగె స్వరాజ్యలక్ష్మి॥ 2

నటి—నాథా! ఆంగ్లేయప్రభువు లట్టివారే—

ఉ॥ హూణులు రాష్ట్రసంచయ సముజ్జ్వలపాలన ధర్మమార్గపా
రీణులు, శత్రుసంహరణ కృత్యవిధాన వివేకనూతన
ద్రోణు లపాంగదృష్టి పరిరక్షిత సర్వదిగంతభూపతి
శ్రేణులు హైందవప్రజ దరింప స్వరాజ్య మొసంగు టబ్రమే! 3

ఆహా! విస్తృతాప్రస్తుతంబుల నింత ప్రస్తుతిపాత్రంబుగా సంఘటింపఁజేసి పరమాహ్లాదముం గూర్చు నీ కవిశిఖామణి యెవ్వఁడు?

సూత్ర—మనచేఁ బ్రదర్శింపఁబడు రూపకసంఘములఁ దరచుగా నెవ్వని పేరు మనల నానందసాగరంబున నోలలాడించుచున్నదో యట్టి కవిశిఖామణి పేరుఁగూడ నీకుఁ జెప్పవలసివచ్చెనా!

నటి—ఓహో! తెలిసినది.

సీ॥ భవభూతి వాక్సుధాభవ రసస్ఫూర్తి ను
త్తరరామచరిత నాంధ్రముగఁ జేసె,
కాళిదాసప్రౌఢకేళిఁ జూపించు శా
కుంతలంబును దెనుంగునకుఁ దెచ్చె,
జయదేవపదగుంభ చాతుర్య మొనరఁ బ్ర
సన్నరాఘవ మాంధ్రసరణిఁ గూర్చె,
"షేక్స్పియర్" కవిచంద్ర చిత్రవాణినిఁ జారు
మతిపేర మును నాంధ్రమాతకిచ్చె,

గీ. ఖ్యాత శశిరేఖ, పాండవాజ్ఞాతవాస,
కృష్ణ, చిత్రహరిశ్చంద్ర, కృతులుఁ గాక
పెక్కుశ్రావ్యప్రబంధముల్ వెలయఁజేయు
మంత్రిప్రెగ్గడ భుజగరాణ్మనుజవిభుఁడు॥ 4

సూత్రి—ఆహా! నీ మతిచాతుర్యము. చెప్పకయే గ్రహించితివే !

నటి—చెప్పకయే చెప్పఁగల చాతుర్యము నీయధీనమై యుండఁగా నిందు నాప్రజ్ఞ యేమికలదు ?

సూత్రి—గీ. తరుణి ! నీదివ్యరూప సుదర్శనమున
కెన్న విద్యాధరత్వంబు వన్నెఁ దెచ్చె
ధారుణీధవుఁడైన సుదర్శనునకుఁ
బోఁడిమగా మంత్రి విద్యాధరుండువోలె

(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది ప్రస్తావన.



శ్రీ

విద్యాశాల

ప్రథమాంకము.

రంగము—కాశ్మీరనాథుని కొలువుకూటము.

ప్రవేశము—[కాశ్మీరనాథుఁడగు సుదర్శనుఁడు, మంత్రి విద్యాధరుఁడు, ఉచితపరివారము.]

సుద—అమాత్యవరా! మన పరిపాలనంబున వర్ణాశ్రమధర్మంబులును, దేవబ్రాహ్మణారాధనంబులు నుచితాచారమున నిర్వర్తింపఁబడుచున్నవా?

విద్యా—మ॥ హరిలీలా విభవాంశసంభవుఁడవై యత్యంత దోర్విక్రమ
స్ఫురణంబు న్నయమార్గకౌశలము సొంపుం బెంపు దీపింప నీ
ధరణీమండల మేకచక్రముగ నుద్యచ్ఛక్తిఁ బాలింప, ను
ర్వర వర్ణాశ్రమ కర్మ మర్మనుల ధర్మగ్లాని వాటిల్లునే? 1

క॥ పరిపూర్ణ బ్రహ్మముకడ
నరయఁగ నజ్ఞానలేశ మబ్బనిభంగిన్
నరపాలచంద్ర! యుష్మ
త్పరిపాలనసరణి నొక యధర్మముగలదే?॥ 2

సుద—మన కరిగాపులై రాజులందఱు విశ్వాసపాత్రులై సంచరించుచుందురా?

విద్యా—యుక్తకాలమునఁ గప్పముల నొప్పుగా నర్పించుచు నిరంతరము నేలిక కభ్యుదయముఁ గోరుచుండిరి.

గీ॥ నరవరేంద్ర ధనుర్ధ్వనంబువలన
మహితసామంతఘనరాజమండలములు

తతసమున్నత భూభృత్పదంబులందు
భూరివర్షంబు గురియుచున్నదె? దేవ॥ 3

సుద— మంత్రిశేఖరా! క్షేమము సుభిక్షమును నున్నదా?

విద్యా— సీ॥ వలయువేళల యుక్తవర్షముల్ వర్షించు;
సఫలభూజ సర్వసస్యములుఁ బండు;
తృణకాష్ఠజలసమృద్ధిగ నొప్పు దేశంబు;
పశువు లారోగ్యసంపదలఁ బొదలు;
జారచోరాది దౌష్ట్యములు గానఁగరావు;
విషదుష్టజంతు విభీతి లేదు;
ప్రజల కన్యోన్య వైరములు జూపట్టవు;
దుర్మరణంబులు దొడరఁబోవు;
గీ॥ రాజ! యీగతి శ్రీరామరాజ్య మట్లుఁ
గొదవ యొక్కింత లేక మిక్కుటపుసిరులఁ
బూర్ణమై నీదు రాజ్యంబు మూఁడుపూవు
లారుకాయ లనంగఁ బెంపారుచుండు॥ 4

సుద— సచివోత్తమా! అతిథిసత్కారంబు కొఱంతలేక నిరంతరము నెరవేరుచున్నదా?

విద్యా— దేశసంచార మొనర్చు నతిథులకు యతుల కతి భక్తిశ్రద్ధలతో నాతిథ్యము జరుగుచునే యున్నది.

కంచుకి— [ప్రవేశించి] దేవా! పుణ్యక్షేత్రపర్యటన మొనర్చు నొక పరివ్రాజిక దేవర దర్శనార్థమై ద్వారముకడ వేచియున్నది.

సుద— స్వార్థపరిత్యాగులై దేశసేవ నొనర్చు భాగవతుల యాగమనమునకుగూడ నిరోధమా? పూజ్యురాలిని వేగముగాఁ బ్రవేశపెట్టుము.

పరివ్రాజిక— [ప్రవేశించి]

సీ॥ విలసిల్లు ననవద్య విద్యావిశేషంబు
శ్రీవిలాసము వింత చెలువు మిగులు;

మస్సహంబై వెల్గు ద్యుమణి తేజముగల్గు;
లీలానుభూతి చలింపకుండు;
నరనాథసభల సన్మానంబు లెట్టించు;
గాఢ శౌశీల్య సాకల్య మొప్పు;
లలిత శౌర్యౌదార్య లక్షణంబు లెసంగు;
హృదయవాక్యముల సత్వ్తరసియుండు;
గీ॥ శత్రుజనరాజ్యలక్ష్మి చంచలత నొందు
దుర్ణయముఁ బాసి రాష్ట్రంబు తుష్టిఁ జెందు
వేఁగ సిద్ధార్తి నిన్ను వరించియుండు;
సరస కరుణారసామృతాకర నరేంద్ర! ॥ 5

సుద — ఆర్యురాలా! నమస్కారము. ఈ యాసనము నధిష్ఠింపుము.

పరి — [కూర్చుండును].

సుద — భగవతీ! నీ వేయే పుణ్యక్షేత్రముల దర్శించుచు మాదేశంబును బావనఁ బొనర్చితివి?

పరి — కాశీ, గయా, ప్రయాగాది సకలపుణ్యక్షేత్రముల దర్శించి, ఉజ్జయిని మహాకాళీ దర్శనార్థమై పోయియుంటిని.

సుద — ఓహో! ఉజ్జయినీనాథుఁ డగు భానుమంతుఁడు నాప్రియమిత్రుఁడే. ఆతఁడు సుఖంబున నున్నవాఁడా?

పరి — ఆతఁ డిపుడు తురుష్కదేశముపై దాడివెడలి యుండెను.

ఉ. సారసులై చరించు నవనీపతు లెంతటి యుక్తియుక్త సం
చారమున న్మెలంగిన భుజాబలగర్వపటిష్ఠవృత్తి ని
ష్కారణవైర మూని తురకల్ వధియింపఁగ సార్వభౌముఁడ
త్యాదర మొప్పఁ బ్రోవఁ జనె నా బలహీన ధరాధినాథులన్॥ 6

సుద — అయ్యో! మీరు వెళ్ళినందుల కారాజేంద్రుఁడు లేకపోవుటచే నిరాదరణ మయ్యెఁ గాఁబోలు?

పరి — కలదుగదా విద్యున్మాల?

ఆ. తల్లిఁబోలె నతిథితతి నాదరమొనర్చు;
భక్తజనుల కెల్లఁ బ్రేమఁ బెట్టు;
దయకుఁ బుట్టినిల్లు తాల్మిమై నిలసిల్లు;
రాజతనయ సుగుణరాజితనయ।

సుద—ఔను. భానుమంతున కొక తనూజాత కలదని వినియుంటిని. ఆమె యింతటి సుగుణమణియా?

పరి—తండ్రిని మరపించిన యాదరణ విశేషము కలది యగుటచే స్తోత్రపాత్రమైనది. మఱియు,

సీ. సేవకజనంబుఁ గరుణ రాజిల్లఁ బ్రోచు;
బంధువ్రుల నెల్లఁ గడు గౌరవమునఁ జూచు;
దేవ గురు విప్రసమితి భక్తిమెయిఁ గొలుచు;
నామె గుణరాశి; గృహలక్ష్మి యనఁగఁబోలును. 8

సుద—సౌశీల్యసాగరుఁ డగు భానుమంతున కిట్టి కన్యారత్నంబు జనియించుట యొక వింతగాదు. రూపరియైనచో నద్దమునకుఁ గళాయివయిచినట్లుండును.

పరి—భూవరా! గుణసౌందర్యంబు లొకచోఁ గలసి యుండవను లోకోక్తి యీమె యెడ వమ్మయ్యెను.

చ॥ మొగము సుధాంశుఁబోలు, నఖములు నునుజుక్కల నేలు, మధ్యమున్
గగనము ధిక్కరించు, ఘనకేశిక మంబుదము న్హసించు, లే
నగవులు చంద్రికాస్ఫురణ నణంచును, వాతెఱ సంజకెంజిగిం
దెగడి కలంచు, నట్టి సుదతీమణి ధాత్రి నెందుఁ గల్గునే? 9

మఱియు,

మ॥ అల మందాకిని హేమపద్మముల నొయ్యారం బుపాడిం దీసి, యు
జ్జ్వల పీయూషరసంబునం బదను హత్తం జేసి, సమ్మోద ని
ర్మల చిత్తంబున నల్వ చెల్వను సృజింపం బోలుఁ గాకున్న నీ
లలితాంగద్యుతి మాధురీ విభవముల్ గాన్పించునే కాంతలన్॥ 10

సుద—ఈమె యింతటి సౌందర్యవతియా? నే నెన్నఁడును వినియుండలేదు. ఆ లలితాంగి కెంత ప్రాయముండును?

పరి—సీ॥ అసమసాయకుని సారసబాణములఁబోలి
నయనాంబుజములఁ దీక్ష్ణత జనించె;
కందర్పవిభుని చిల్కతురుమాయి పోలిక
పలుకుల నమృతంబు లొలుకసాగె;
శారదపూర్ణిమాచంద్రు చంద్రికఁబోలి
మొగమున నెలనవ్వు మొలకలెత్తె;
రమణీయ మానసరాజహంసముఁబోలి
నడకల వింతమాంద్యము ఘటించె;
గీ॥ అవయవంబుల నూత్నమార్దవము వెలసె;
కౌను మున్పటికన్న సూక్ష్మత వహించె;
లలిత మధుమాసమున వనలక్ష్మిమాడ్కి
నవనవప్రేమమున వింతనలువు మీఱె॥ 11

సుద—[ఆత్మగతము] ఈ పరివ్రాజిక విద్యున్మాలావృత్తాంతోద్ఘాటన మొనర్చినది మొదలు నాహృదయం బేమొ తత్తరపాటు వహించుచున్నది. [ప్రకాశము] అట్టి సౌందర్యరాశి యగు కన్య నెవ్వని యనుభవమునకై బ్రహ్మ నిర్మించెనో యెఱుంగుట దుర్లభముగదా!

పరి—[తనలో] ఓహో! వీని మనంబున విద్యున్మాలయం దనురాగబీజము నాటుకొనినది. ఇది కాలక్రమంబున వర్ధిల్లఁ గలదు. [ప్రకాశము] రాజా! నేను వచ్చి చాల తడవయినది. మాబోంట్లు విశేష మొకచో నుండుట యాశ్రమధర్మము కాదు. కావున నేను పోవలయును.

సుద—భగవతీ! నీవు మరల నుజ్జయినీ మార్గమునకే వెళ్లెదవా?

పరి—నే నచ్చటి యాత్ర పూర్తిగావించుకొనియే వచ్చితిని. నీ వుజ్జయినీ మహాకాళిని దర్శించి యిష్టసిద్ధి నొందఁగలవు. నేను పోయెదను.

సుద—చిత్తము.

పరి—[నిష్క్రమించును]

సుద—మంత్రిపుంగవా! మన ప్రజల కష్టసుఖముల జాగరూకతతో విచారించుచుంటివా?

విద్యా—వైపరీత్యములు సంభవించినపుడు తిన్నగా నుపాయము లొనర్చుచునే యుంటిని.

చ॥ క్రమముగ రాజ్యమందుఁగల కార్య, మితా, మిత, ఖడ్గ, వాదులన్
శమ, దమ, సాధనంబుల, వశంవదులం బొనరించి, మంత్రివ
ర్గము సముదారరీతి నొనరం బచరించితి, ద్రోహచిత్తుల
స్థితిగతిం జరింప, పరిపంచితి, వారల దుష్ప్రవర్తనన్॥ 12

కంచుకి—[ప్రవేశించి] దేవా! మన రత్నపురీ నివాసు లొకకొందఱు ప్రభుదర్శనార్థము వచ్చియున్నారు.

సుద—లోనికి రప్పింపుము.

కంచు—[నిష్క్రమించును]

ప్రజలు—[ప్రవేశించి] దేవరా! జయము; జయము.

సుద—రత్నపురీ నివాసులారా! మీరెల్లరు నొక్కసారి వచ్చుటకుఁ గారణమేమి?

ప్రజ—[విచారముతో]

ప్రథ—సీ॥ నడురేయి నట్టింటఁ బడి నిద్రఁజొక్కంగ
నిలు గుల్లజేసి సొమ్ములు హరించె;
ద్వితీ— ఏటికేడాదికా నింటిగ్రాసంబెల్లఁ
గొల్లగాఁ బాతరల్ డొల్లఁజేసె;
తృతీ— ఇలుదోఁచువేళ మేమెల్ల మేల్కొని యార్వ
గుదియలమోది తొల్గాదఱుచె;
చతు— ఇంటిలో సొమ్ముల నెచటదాచితి చెప్పు
మని వేడిచమురు మేనంతజల్లె;

ప్రథ— గీ॥ గోలవెట్టంగ మానోళ్ళ గుడ్డ గ్రుక్కె;
ద్వితీ— భీతిఁబరవంగ తొక్కలు విరిచికట్టె;
తృతీ— వలదు వలదని నేనడ్డపడఁగ నన్ను
గంపతోడు గిద్దన ట్లీడ్చి కాలఁ దన్నె. 13

సుద—అక్కటా! మిమ్మిట్టి యిక్కట్టుల ముంచువాఁ డెవ్వఁడు?

ప్రజ—[విచారముతో] దేవా! ఏమిచెప్పుదుము. కరాళుఁడను నొక బందిపోటు దొంగ మాపురంబుపయింబడి, అల్లకల్లోలము గావించి మమ్మిట్టి దురవస్థల పాలుసేసె.

సుద—ఆహా! ఎన్నఁడును గష్టము లెఱుంగని మీకు నేఁడీ యాపద దుర్భరమే యగును.

ప్రజ—దేవర యాదుర్మార్గుని మాపుమాపకున్న మేమాయూరఁ గాపురము సేయఁజాలము.

సుద—సచివోత్తమా!

క॥ దుష్టులు చెలరేగినచోఁ
శిష్టులు సుఖజీవనంబుఁ జేయుట మిగులం
గష్టము; సాధుమృగంబులు
దుష్టమృగారణ్యమందు దొరఁగుం గనవే? 14

విద్యా—దేవరా!

గీ॥ క్షితిని దుష్టుల శిక్షించి శిష్టజనుల
దక్షతయొలర్ప రక్షించు ధర్మవిభుఁడ
వీవు వర్తింప లోకుల కేమిభయము?
బిడ్డలకుఁ దండ్రికడనుండ భీతిగలదె? 15

సుద—అట్లే.

విద్యా—ప్రజలారా! ఆకరాళుని బలం బెట్టిది? వాని సైన్యం బెంతయుండును?

ప్రజ—తొలుదొల్త వాదుష్టుండు పదిమంది చోరులతో బయలుదేరి పలువిధంబుల ధనార్జన మొనరించి క్రమక్రమముగ వందలకొలఁది సేవకుల జేర్చుకొని యిప్పటికొక పట్టణము నుత్తరముగ నొక్కమారు ధ్వంసమొనర్పఁ గలుగునంతటి సైన్యముతోఁ దిరుగుచున్నాఁడు.

సుద—మంత్రీ! ఇట్టి దుర్మార్గులను ఖండించి ప్రజలను సౌఖ్యపెట్టుటయే మనపని గావున దీనికిం దగిన యాలోచన సేయుము.

విద్యా—దేవా! యిదియొంతే.

ఉ॥ వానిబలంబును మన సేనాని యొక్కఁడే
యుక్కడఁచుఁ గరాళుఁ డొక్కఁ డెంత?
వడిఁ గుడిపిమ్మిగా వానికి గుడితల్పు
లక్షణమంగులు గా వట్టంటి వినవె? 16

సుద—ఆ దుండగీఁ డిప్పు డేప్రాంతమునయందుఁ గ్రుమ్మరుచుండెనో?

ప్రజ—మహాప్రభూ! మాయూరు కొల్లగొనిన వెనుక నతఁడింత సైన్యమును గూర్చుకొని యుజ్జయినీ పరిసరారణ్యమునకుఁగా నేర్పరచుకొనియుండె నని వినికి.

సుద—[తనలో] అహా!

మ॥ ఒకరన్ యోగిని కొల్వుకూటమున విద్యున్మాలసౌందర్య వ
ర్ణనముం జేసిన నాటనుండియును డెందం బా సతీరత్నముం
గనఁగా నువ్విళులూరుచున్నయది యింకన్నేను దత్సన్నిధిం
దనరం జేరిచి యాత్మఁ దాఁడ ననుసంధానంబుఁ గావించెదన్॥ 17

కావున నీచోర సంహార కారణంబున నీకార్యంబుఁగూడ నెఱవేర్చుకొందును.

[ప్రకాశము] మంత్రివరా! సంసిద్ధ వైరివీరాగ్రణుల నెదుర్కొనుట సుకరంబుగాని వంచకులగు మలిమ్లుచుల నెదుర్కొనుట కష్టతరము కావున.

క॥ క్రూర పాటచ్చరానీకనారములను
బాణహారిణుఁ బొనర్చెఁ గృపాణపాణి
నగుచు నేగెద; నే వచ్చునంతదనుక
రాజ్యభారమ్ము నెడల జాగ్రత్తఁ గనుము॥ 18

విద్యా—చిత్తము.

సుద—ఒక సహస్రాశ్వదళముతో సరదారు నాయుత్తపరుపుము.

విద్యా—దేవరయాజ్ఞ.

సుద—జానపదులారా! మీక్లేశము నివారించుటకై మేమేపోవుచుంటిమి. గావున మీరు నిర్భయముగ మీమీ నెలవులకుఁ బొండు.

ప్రజ—మహాప్రసాదము దేవా! [నిష్క్రమింతురు]

[తెరలో] వైతాళికులు—

మ॥ ఉరు తేజోవిభవంబుఁ జూపి, పరరాజోత్కర్షముం బాపి, త
స్కరసంఘోద్ధతి రూపుమాపు నల భాస్వంతుండు పెంపెక్క నం
బరమధ్యంబునఁ జండదీధితుల దీవ్యద్భంగి నిండించి, సం
గర మధ్యంబున నీవుబోలె వెలుఁగుం గాదే జగద్బాంధవా! 19

మద—మంత్రీ! కాలసూచకులగు వైతాళికులు మధ్యాహ్న సమయము నివేదించుచున్నారు. కావున మన మీనాటికిఁ గొలువు చాలింతము.

విద్యా—చిత్తము, దేవా!

గీ॥ కొమరుమిగుల విద్యున్మాలఁ గూడి మెఱయు
ఘనుఁ బోలిక జయలక్ష్మి నెనసి వచ్చు
యుష్మదాగమ దివ్యమహోత్సవంబు
వినుచుఁ జూచుచు నుందు మహీమహేంద్ర! ౨౦

[అందరు నిష్క్రమింతురు]

ఇది ప్రథమాంకము.

శ్రీ

విద్యున్మాల

ద్వితీయాంకము.

రంగము—ఉజ్జయినీ పరిసరారణ్యప్రాంతోద్యానము.

[ప్రవేశము—[సుదర్శనుండు, వేరొక చెలికాడగు సునందుండు]

సునం—రాజా! మన సైనికులు నిన్నటి దిన మరణ్యమంతయుఁ దిరిగి తిరిగి వేసరినను దొంగలలో నొక్కఁడయినఁ గంటఁ బడలేదుగదా! కావున నీ సమరసంరంభము వ్యర్థమనియే తలంచెదను. సామంతుని సత్కారమునకు మనమెట్లు పాత్రుల మయ్యెదము?

సుద—వ్యర్థ మెట్లగును!

సునం—మనము వచ్చిన కార్యము వెనుకఁబట్టినది. మన మీ యడవులలోఁ జెట్టు పుట్టఁ బట్టుకొని తిరుగుచుంటిమి. వ్యర్థముగాక సార్థక మెట్లగును!

సుద—చెలికాడా! నీ పరిజ్ఞాన మింతటిదేనా? దొంగలఁ బట్టు టొక్కటియే మన కార్య మనుకొంటివా

సునం—కాకున్న మృగయావిహారివయి మాకిట్లు కనవసర శ్రమఁ గలిగింతువు అట్లయినఁ బగలు తిండికి, రాత్రి నిద్రకు మొగము వాయవలసినదియే. ఇది యూ శ్శైలుటయా? యశోద్యోగములు సేయుటయా?

సుద—అవును

చ॥ పొరుగున గూఢవైఖరిని బొంచి వసించుట, సమ్ముఖంబునం
బరువడి జిల్లిమాటలను వాలువలం బడవైచుకొంటయున్,
దొరకిన సంతసించుటయు, దుర్లభమైన విచారమొందుటల్,
బోరయుటఁ గాముకుల్ మృగయులున్ సమధర్మమువార లేకదా!

సునం—రాజా! కాముకు లనుటచే నాకు సంశయము వొడముచున్నది. ఈ మృగయా వినోదంబున

మ॥ హరిణీలోచన, సింహమధ్యను, బిసప్రసూనామోద, బింబాధరిం,
గరిణీగామినిఁ, గీరవాణిఁ, జమరీకాంతాలకం, బల్లవ
త్కరపాణిన్, లతికాభుజన్, గిరికుచం, గాంతార కాంతామణిన్
మురువొప్పంగ వరించి నెమ్మనమునన్ మోహంబున న్మగ్నుఁడో ? 2

సున—మిత్రమా ! అట్లుగాదు.

సునం—కాకున్న నిమ్మహారణ్యమున శ్రీకృష్ణునిపగిదిఁ జెంచెతల నాఁచితువా ? లేక మహేశ్వరునట్లు భిల్లపల్లవాధరల వరింతువా ?

సుద—సునందా ! నీజ్యోతిశ్శాస్త్ర విమర్శన మిప్పట్టున వమ్మయ్యెను.

సునం—రాజా ! నాజ్యోతిష మెప్పటికిని వమ్ముగానేరదు.

గీ॥ రమ్యశుద్ధాంత మీననేత్రలను బాసి
మిథునరాశిఁ బ్రవేశింప మేలుభంగి
సంతతారణ్యకన్యకా సంగమంబు
గలుగకుండునె ? నీకు భూకాంతచంద్ర ! 3

సుద—సునందా ! నీవు రాశిపరిగణనంబునఁ గొంచెము పొరపడితివి.

ఆ॥ రాజచంద్రుఁ డెపుడు రాజసింహమధ్యఁ
గనుఁగొనఁగాక యెట్టి కన్యనైన
విరాగ రాశినుండి మేలొప్పు కన్యక
కెట్లు వచ్చు ? భావ్యమే తలంప ! 4

సుత—రాజసింహమధ్య లనుచుంటివే ! ఏదో పెద్దకథయే పొసఁగుచున్నది కాఁబోలును, అట్లయిన నాకు మోదకములు దిట్టముగా దొరకఁగలవు. నాపుణ్యము పుచ్చినది.

సుద—నీకెప్పుడును మోదకములమీఁదనే దృష్టి.

సునం—నాకు మోదకములమీఁదఁ బ్రేమయుండు, నీకు మోదకాపూపములమీఁదఁ బ్రేమ

యుఁ సహజమే కదా! బ్రాహ్మణులు భోజనప్రియులు కారా!

సుద— మిత్రమా! నీ హాస్యప్రసంగముల కేమిగాని, నాకొక రహస్య విషయమున నీవు తోడ్పడ వలయును.

సువం— మాటవరుస కిట్లనుటయే గాని నాకుఁ దప్పునా? నీవేమి చేయుమనినను జేయుచుండిన ముక్కోణమునఁ బెట్టి కొట్టింపఁగలవు. నీకార్యము నెరవేర్చిన నన్నమాత్యునిఁగ జేసెదవా?

సుద— ఉజ్జయినీనాథుఁడగు భానుమంతునకు విద్యున్మాలయను నొక పుత్రికారత్నము కలదఁట.

సువం— అబ్బో! రాజా! నీతోఁగూడ మేఘమండలమువఱకు నెగురవలయును గాఁబోలును. మేఘమండలమునుండి క్రిందఁ బడితినా తుత్తునియలై పోదును. నాకుటుంబమున కుపకారవేతనమునైన నొసంగెదవా?

సుద— ఆమె రూపయౌవన లావణ్యాతిశయంబుల నొక పరివ్రాజిక మనయాస్థానమునకరుదెంచి వేనోళ్ళనిట్లు శ్లాఘించినది.

మ॥ ననుకైమోవి మెఱుంగు, వాల్గనుల కాంతుల్, చెక్కుటద్దంపు ద
ళ్కును, ఫాలద్యుతి, దంతపఙ్క్తి బెళుకుల్, బొల్పారె నాలేమయం
దౌనరం గూఁకట సార్థకాహ్వయము విద్యున్మాలనా నొప్పె; న
వ్వనితారత్నముఁ బోఁడ నో డొరులకున్ వాటిల్లునే పోలికల్॥ 5

సువం— ఆమె యంతసౌందర్యరాశియా? నీ వెప్పుడుఁ జూచితివా!

సుద— చూచినకంటె వేయిరెట్లెక్కుడుగ నామె ప్రతిబింబము నామనంబున హత్తునట్టుల పరివ్రాజిక వర్ణించినది.

చ॥ పలుకులఁ సాధనంబులుగ బొల్పడ, శ్రోతృజనాంతరంగ భూ
స్థలుల వివక్షితాకృతులఁ జక్కఁగ సృష్టికి మారుసృష్టి యి
మ్ముల నొనరించి లోకులఁ బ్రమోదపయోనిధి ముంచుటంగదా!
కలిగె ద్వితీయధాతలను ఖ్యాతి ధరిత్రిఁ గవీంద్రకోటికిన్॥ 6

సునం—ఎవ్వరో చెప్పినంతమాత్రముననే నీకామెయెడల నభిలాష కలిగినదా? మాటలఁ గోటల దాటింతుముగాని కాళ్ళు గడపలు దాటవు.

సుద— అభిలాష కలిగినదా యని యడుగుచుంటివా?

ఉ॥ ఆ తరుణీశిరోమణి ముఖాంబురుహంబున గండుతేఁటినై
యా తనుగాత్రి మంజులతరాధరబింబమున న్శుకంబనై
యా తరళాక్షి యున్నతకుచాంతర కుంకుమునం బ్రవాసినై
ప్రీతివహించు టెన్నఁడని వేడుక నువ్విళులూరుచుండెదన్॥ 7

సునం—నీకంత తీవ్రసంకల్పము కలిగిన నేదియో యొక దారిఁ జూడక తప్పునా? ఇటుల నీ యుద్యానవనమున నెంత ద్రిమ్మరిన నేమి ప్రయోజనము? నన్నలంకరించి యెద్దియే నొక మిషంబునఁ గోటలోనికిఁ బంపుము. పిట్టను వలలోఁ బడవేయు పన్నాగము నాలోచించెదను. కుయుక్తుల నన్ను మించువాఁ డెవ్వఁడు?

సుద— మిత్రమా! ఆగు మాగుము. బండిగురివెంద చప్పరంబుల మాటున నుండి యెద్దియో ధ్వని వినవచ్చుచున్నది. చెట్టుచాటున నిశ్శబ్దముగా నుండి యెవ్వరో తెలిసికొందము. విద్యున్మాలగాని, యామె చెలికత్తెగాని యీవనంబునఁ ద్రిమ్మరుట యసహజముగాదు.

సునం—రాజా! చీమ చిటుక్కుమన నెద్దియో స్త్రీల చప్పుడే యని యారాటపడెదవు. నాకును నెద్దియో వినవచ్చుచున్నది.

గీ॥ అరయ టెంకాయలోన నీళ్ళాడినట్లు,
కుండలో గచ్చకాయల గోలపగిది,
తవ్వలో మేకు లాడించు ధ్వనియుఁ బోలె,
గోతఁ గూలిన వాని గగ్గోలువలెను॥ 8

సుద— ఛీ! మూర్ఖుఁడా! సమయాసమయముల నెఱుంగక యెప్పుడు నొక్క రీతి నసంగత ప్రసంగములు గావించుచుందువు. సందడిసేయక యూరకుండుము.

[చెట్లచాటుననుండి విద్యున్మాలా చతురికలు ప్రవేశించుచున్నారు]

విద్యు— చూచితివా యీపున్నాగమును? చక్కని కొమ్మలతో నెట్లు విరాజిల్లుచున్నదో?

చతు— ఔను. పున్నాగములు కొమ్మలతోఁ గూడినపుడేగదా శోభను వహించుట?

సునం—ఓహో! రాజా! నీవ్రతము సువ్రతమైనది. అంతఃపురకాంత లుద్యానవనవిహారార్థ మరుదెంచుటయేగాక పున్నాగములు, కొమ్మలు ననుచుండుటచే నీ సమావేశముం గూడఁ బ్రతీక్షించుచున్నట్లే తలంచెదను.

సుద— మిత్రమా! దానికేమిగాని వింటివా యామె కంఠమాధుర్యము. సప్తస్వరముల మేళవించి సరస్వతీదేవి వీణవాయించుచున్నదో యనునట్లు వీనులకు విందు సేయుచున్నది.

సునం—మిత్రుఁడా! సప్తస్వరములనుచుంటివిగదా! అవి యెవ్వి? యెట్లుండును?

సుద— సీ॥ షడ్జంబు బ్రాహ్మణస్వరము పోలికనుండు;
ఋషభంబు గోధ్వని నెనఁగియుండు;
అల్లగాంధార మజావి కంఠముఁబోలు;
రహిమధ్యమము క్రౌంచరవముఁబోలు;
పంచమస్వరమది పరభృతధ్వనిఁబోలు;
దైవతం బశ్వశబ్దంబుఁబోలు;
ఘననిషాదంబది గంధసింధుర బృంహి
తంబుపోలిక మీఱఁ దనరియుండు;

సునం— గీ॥ ఆద్దిరా! గుఱ్ఱములు, గొఱ్ఱె లరచినట్లు,
గోవులును, మేక, లేన్గులుఁ గూసినట్లు
లుండునే సప్తరవముల యొప్పిదంబు?
గార్ధభం బొండు తక్కు నీ గణమునందు॥ 9

సుద— ఆహా! నీసంగీతజ్ఞాన మంతయుఁ జక్కఁగా వెల్లడించితివి. సప్తస్వరంబులు నీజంతుధ్వనులఁ బోలియుండునని యెఱుంగవు గాఁబోలును.

సునం—సప్తస్వరవిధానము నాకుఁ దెలియదుగాని నేను సామవేది నగుటచే నాప్రక్రియ మాతాతగారు మానాయనగారికిని, మాతండ్రిగారు నాకును, ఉగ్గుబాలతో నూరి పోసియున్నారు.

విద్యు— [కొంచెము ముందు పరిక్రమించుచు] చెలీ! నేనాడు ప్రతివాక్యమునకును విపరీతార్థములే కల్పించుచుందువు.

సుద— ఆహాహా! మిత్రమా! చూచితివా? పరివ్రాజిక యచ్చున గ్రుద్దినట్లు వర్ణించినది.

ఉ॥ ఆ నగుమోము చక్కఁదన, మా కనుదమ్ముల మేటిమెప్పిదం,
బా నునుమోవి కెంపుజిగి, యా భుజవల్లుల సోయగంబు, నా
మేని నిగారపుం దళుకు, మిక్కుటమై మిఱుమిట్లుగొల్పు ; నో
హో ! నవయౌవనాంగి, వికచోత్పల సాయకు మోహనాస్త్రమో॥

సునం— భోజన పదార్థములఁ జూచునప్పటి యానంద మీ చిన్నదానిం జూచిన నాకుఁ గలుగుటలేదు.

చతు— ఇందు విపరీత మేమున్నది? సఖా! అది ప్రకృతిసామాన్యమును నీప్రియుని విషయమున రూక్షమున్నై యున్నది.

సుద— అహా! ఏమి! క్రీడాడుచున్నది. ఈమె దృష్టి యెవ్వనిమీఁద నున్నదో కదా!

ఉ॥ ఈసతి హాసచంద్రికల కేపురుషుండు చకోరమౌనొకో?
యీ సుమగంధి బాహులత లేఘను గాఢగతిం బెనంగునో?
యీసఖి యాననాబ్జమున కేసరసుం డళిపోతమౌనో? హా!
యీసరసాంగి చేపడిన నేటికి యచ్చరబోటి కూటముల్॥ 11

సునం— పరకాయప్రవేశమున నెరూపాంతరముల నీవే ధరింపఁగలవు. ఆమె యందుల కియ్యకొనదేని కలదుగదా రాక్షసప్రక్రియ.

సుద— ఓరి జల్పాకా! ఆమె యేదియో పల్కుచున్నది విననిమ్ము. శుష్కోపన్యాసముల నిచ్చటలో ఘటికుడవు.

విద్యు— సఖీ! ప్రియనామోచ్చారణంబున నా డెందముం దిరిగి కొందలపరచుచుంటివి.

ఉ॥ ఆ నవమోహనాంగుఁ గనినప్పటినుండియు నామనంబునన్
మానఁగరాని వేదన క్రమంబుగ హెచ్చి కలంచుచుండె; న
మ్మానవనాథమౌళి నను మన్ననసేయుట కల్ల; యెన్నఁడీ
దీనత బాయు నాకు? నను దేర్చెడు దిక్కెవరింకఁ జెల్లరే! 12

సుద— అహా! యేమి యీమె యనురాగప్రకటనము! స్వచ్ఛదర్పణంబువలెఁ బ్రకాశించుచున్నది.

సునం— చెలికాఁడా! కాముకుల హృదయదర్పణమున కెదురుగ నెట్టి పాత్రి నుంచిన దానినే పూర్తిగ నాకర్షించును. ఆకలిగొనినపుడు నా వక్త్రము తన కేది లభిం

చిన దానినే గ్రహించును.

చతు—చెలీ! యీ బాలసహకార ప్రాంతమున విశ్రమింతము రమ్ము.

విద్యు—ఈబాలను సహకార ప్రాంతము కూడ లభించునా?

ఉ॥ ఆతరుణీసుమాస్త్రు మధురాధర శర్కర నానకట్టె నా
హా తెలియేల? యామనుజవల్లభు కౌఁగిటఁ జిక్కకట్టి నా
యీ తనువేల? యా వసుమతీశ్వరుఁ జెందని నాకు జన్మమే
లా? తలపోయ నన్నియు వసంతక సంస్కృత చంద్రికల్ గదా॥ 13

సుద—సత్యముగా నీమె వెన్నెలయే.

కం॥ కో నవఁగఁబోలు గగనము
పై నెగడెను వదనచంద్రు వలన విశాలం
బైన కలికి చూడ్కులచే
లేనగవుల నీమె వెన్నెలే యనఁ బోలిసెన్॥ 14

సునం—మిత్రమా! సహకార లతాకుంజమువు నీవుండ నడవిఁ గాచిన వెన్నెలనైతినని యామె యేల భ్రమపడుచుండెనో?

సుద—ఆమె నిజముగా భ్రమనే జెందుచున్నది.

చతు—చెలీ! నీవింత పరాకునందనేల? నీ సౌందర్యకథనమువలననే చంచల హృదయుఁడయిన ప్రియుండు నిన్నన్వేషించుచు నెచ్చో చేపోరాక తడయునా? ఇంతలోనే నేల బేలవయ్యెదవు!

సుద—అది యట్లే, పరివ్రాజిక యొక్క వర్ణనావిశేషమువలన నేనింతదూర మాకర్షింపఁబడితిని. చక్షుస్సంయోగమైనతోడనే-

ఉ॥ ఆమె ముఖేందు దర్శనమునందె మదీయ మనంబు చంద్రికాం
తోపలతుల్యమై కరఁగె; నుగ్మలి వీక్షణ చుంబకాశ్మపుం
దాపున మన్మనంబనఁ దనర్పు నయఃఫలకంబు మాటికిం
దోఁపడి యీడ్వఁగాఁ బడియె; దుస్సహ మోహ వికారమగ్నతన్॥ 15

సునం—రాజా! దూరముననున్న దారపుత్రాదులే నన్నాకర్షించుచుండ, సమీపమున నున్న యీమె నిన్నాకర్షించుట యొక వింతలోనిది కాదు. త్రాడుబోతులను గ్లంగడలు నిట్లే యాకర్షించుచుండును.

విద్యు—చ॥ శుక పిక శారికాదులనఁ జొప్పడు మర్బలసేనఁ జేర్చి, య
ల్పకుసుమ పల్లవప్రకర బాణముల న్సమకూర్చి, పేర్చి, కొం
చక యబలాళి నేచు నల జాల్మునకుం గుసుమాయుధుండు, ద
ర్పకుఁడును, మన్మథుండను ప్రభావము చూడఁగ నేతిబీరయే॥ 16

సుద— సుందరీ ! ఈవిషయమునఁ గేవల మనృతమాడుచుంటివి సుమా !

మ॥ అధరాశోకము, లోచనోత్పలము, వక్త్రాబ్జంబు, దంతావ
ప్రథితోద్యన్నవమల్లికల్, శరములై; బాహుద్వయోల్లాస మి
క్షుధనుర్దండము; పల్కులే కీరహాయముల్, శుంభచ్ఛిరోజంబులే
మధుపజ్యాళిగ నిచ్చి, చిత్తజునకుం బ్రాపై నను స్వేచ వే॥ 17

సునం— స్నేహితుఁడా ! నీకును మతిపోవుచున్నట్లున్నది. ఎన్నఁడో హరకోపానలంబున భస్మమైన మన్మథుఁడు పిశాచమై వచ్చి నిన్నావరించెనా ? స్వప్నావస్థయం దుంటివా ?

సుద— మిత్రమా ! ఆతని దేహము నశించినను మనోజుఁ డగుటచేఁ దలఁచుకొనినపుడెల్లఁ బుట్టుచుండును.

చతు— చెలీ ! నీకు మారుఁడిపుడు సంతాపకారకుఁడుగా నున్నను ప్రియసందర్శనంబున సంతాప నివారకుఁడు కాఁగలఁడు.

విద్యు— చెలీ ! నీ వెప్పుడును నన్ను శుష్కప్రియములచేత సంతోషపెట్టుచుంటివి.

చ॥ జనకునితోడ యాత్రల వశంబున నేటికిఁ బోతి ? పోతిఁబో
యినవరు నాతిథేయ మతఁ డేల గ్రహించె ? గ్రహించెఁబో, నరే
శుని నపు డేల చూచితిని ? చూచితిఁబో, మది వాని సోయగం
బునకుఁ గరంగ నేల ? విధిపోకడ లెన్న బలీయముల్గదా ! 18

చతు— నేను శుష్కప్రియాలాపను గాను. నీవు గుణకథనంబుఁ గావించుచుండ నాతం డుత్సాహపూరితుండై నీ సౌందర్యవర్ణన మాకాంక్షించెను. నీసౌందర్యమును వర్ణించుచుండ వాని నెమ్మనం బడుగడుగునకు నుప్పొంగుచుండుటచే నాతని మనోవైకల్యంబు విస్పష్టమయ్యెను.

సుద— ఏమిది విద్యున్మాలయా, నామె తండ్రిగారు వెనుక యాత్రార్థ మేగుచు మా యింట నొకనాఁడు విడిసిరి. కావున నీమె నిన్నే తలచియుండదుగదా ! నేనప్పు డామెనుజూడ వలనుపడినదికాదు.

సునం—అట్లయిన మన ముభయులమును కృతార్థులమే. నేను వివాహసందర్భమున జరుగు వేడుకలయందు-

చ॥ కలయఁగ నృత్యలీలలను గన్నుల, గీతములందు వీనులన్,
నలువగు గంధ ధూపముల నాసిక, బంధుర భక్ష్యభోజ్యముం
గలముల నాల్కఁ, జందనమునన్ నిఖిలాంగము లుల్లసిల్లఁ బెం
పలరఁగ నాదు నింద్రియము లైదిటి ధన్యత నొందఁ జేసెదన్॥ 19

విద్యు—చతురికా! నీవు నన్నెంత యూరార్చినను నేనీ విరహభారమును వహింపఁ జాల. చూడుము-

సీ॥ శుక పిక శారికాదిక పక్షికలకలం
బులకు నాచెవులు వ్రక్కలగుచుండె;
కుసుమ పల్లవ లతావిసరము ల్గనలేక
కన్నులు కాయలు గాచుచుండె;
సకల గంధపరాగ నికరముల్ ఘ్రాణించి
యెంతయు ముక్కుపుటం బెండుచుండె;
మలయ భూమీధర నిలయానిలంబుల
మలమల నొడలెల్ల మాడుచుండె;
ఆ॥ ఉష్ణనయనుబోలె నుష్ణాంగు చంద్రికా
జలధిపూర మింక సైచు టెట్లొ?
దరిని జేర్చి నన్ను గరుణతో రక్షించు
భార మెల్ల నీది ప్రాణసఖిరో! 20

చతు—చెలీ! మానసౌస్త్యముచేఁ గోలాహలము సేయఁబడు నీతావు నీకు బాధాకరముగ నున్నచోఁ గొండొకచోటికిం బోయి విశ్రమింతము రమ్ము. [పరిక్రమింతురు]

సుమ— మిత్రమా! మనోహారిణి నిక్కముగ మన్మథావస్థచే నవసియున్నది.

సీ॥ తనువల్లి కేతకీదళ పాండిమముఁ బూని
పసఁ దక్క వెలవెల బాఱియుండె;
కనుదోయి పుండరీకచ్ఛాయఁ గోల్పోయి
హల్లకద్యుతుల రాజిల్లుచుండె;

ఉష్ణనిశ్వాస వాయుప్రసారంబుచేఁ
దావి కెమ్మోవి యెంతయును గందె;
కమలొసి జాల్వారు కన్నీటికాల్వలఁ
జెక్కుటద్దంబుల జిగిదొరంగె;
గీ॥ ఒడలు పులకించెఁ బూచిన కడిమిపోల్కి;
చెమ్మటలు గ్రమ్మెఁ దుహినకణము లట్టుల;
సకలభోగంబులందు ద్వేషంబు వొడమెఁ;
గటకటా! చెలి వంత మిక్కుటముగాదె? 21

సునం—రాజా! పాపమా చెలికత్తె యెంతకృశించియున్నదో! ఏలికల విరహావస్థ సేవకులకు దురవస్థగాఁ బరిణమించుచున్నది. నీకొఱకు నేనెట్లు నవయుచుంటినో యామెకొఱకుఁ జతురికయు నట్లే నవయుచున్నది. "రాజపాపం పురోహితః" అను మాట వ్యర్థమగునా?

చతు— నెచ్చెలీ! చూచితివా? ప్రియురాలి నెదుటఁబెట్టుకొని బర్హమును విప్పి బర్హిణ మెట్లు నృత్యముసేయుచున్నదో!

విద్యు—చతురికా! నాకు నిట్టి భాగ్య మెన్నఁడు సమకూరునోగదా!

సునం—విద్యున్మాలా దర్శనంబున మారాజ బర్హిణము నృత్యముసేయుచునే యున్నది. కన్నులు విప్పి చూచు భాగ్యము నీ కింకను లభింపలేదు.

సుద— మిత్రమా! ఆమె నన్నుఁ గ్రహించినయెడల నృత్యముసేయుటయేగాదు-

సీ॥ త్రోడను గౌఁగిలి నెపమున నొడలుపట్టి
మెఱుఁగుఁ జెక్కుల మకరిచిత్తరువు వ్రాసి
యధరసుధరూప మొప్పు నాహార మొసఁగి
సకలసేవ లొనర్తు నాజలజముఖికి॥ 22

సునం—వేలలకు స్త్రీజనంబు నెడలఁ గాముకు లిట్లే యాసఁ గొల్పి తుదకుఁ జేఁజిక్కిన తోడనే-

ఆ॥ పండ్లుకొడఁ గొఱికి, పలుగోళ్ళ బఱికియు
జుట్టులాగి చేలఁ జట్టియాఁగి

నెనరోకింత లేక పెనచి పీడింతురు;
కాముకులకు నీతి గలదె జగతి ? 23

సుద— సీ! మూర్ఖుఁడా ! నీ వెప్పుడు చటుల వికటములె పల్కుచుందువు.

చతు— చెలీ ! ఇది యేమిపాపము. నీమనస్సును పరిలించుటకు నే నెద్దానిని జూపించిన నద్దానికే భ్రమరకీటన్యాయమున విరహావస్థగానే మార్చుకొనుచుంటివి.

విద్యు— ఈ నిరర్థక జీవితమును దుర్భరముగా నెంతకాలము గడపుదును !

సీ॥ ప్రేమ దూరము జేసి బిగిసి నామెడ కూర్చి
త్రాళ్ళుగందు లతామతల్లులార !
కృపమాలి విషభావ మొసగి జీవముఁగొందు
రాజీవమకరంద రసములార !
కరుణవీడ్కొని యధోగతికిఁ జేర్పుఁ డగాధ
కూపంబులైన కేళాకూళులార !
మక్కువ విడి ముక్కముక్కలుగాఁ గోయు
క్రకచములందు కేతకములార !

గీ॥ సుందరీ సుందరుల నాత్మఁ జొక్కఁజేసి
మాత్స రాగంబుఁ బెంచు బంధువులు మీరు;
దుస్సహంబైన వలవంతఁ దూలియున్న
నన్ను నేత్రించు టిది మీకు న్యాయమగునె? 24

హా! కాశ్మీరాధినాథా! సుదర్శనా! యెంతకష్టమును దెచ్చిపెట్టితివి ?
[మూర్ఛిల్లును]

మన— మిత్రమా ! విద్యున్మాల నిన్నే పిలుచుచున్నది. నీపుణ్యము పుచ్చినది.

సుద— నీవనినట్లు నేను ధన్యుఁడనే. కాని-

క॥ ఈ మొలఁత నన్నుగోరుట
కామోదము, పూర్వభ్రమునిఁ గెనని కొందలమున్
నామనమునఁ బెనఁగొనెఁ దో
ఠ్ఠో మెఱుపును నుఱుము మింటఁ దోఁచినభంగిన్॥ 25

ఇందుల కేమిసేయుదును ?

సునం—చేయుట కేమున్నది. శీఘ్రముగఁ జెంత కేఁగి శీకరస్పర్శమున నామె నామంత్రించితివేని యామె నావహించిన మారవికారఘాత మణంగును.

కం॥ నీయనురాగజ్ఞానం
బా యతివకుఁ గల్గ మిథ్యయౌ జగముక్రియం
బాయువడ విరహవేదన
హాయిగ బ్రహ్మానుభవసుఖాంబుధి మునుఁగున్! 26

సుద— మిత్రమా! మంచిమాటఁ జెప్పితివి. అట్లే చేసెదను. నీవుఁగూడ నావెనువెంట నేతెమ్ము. [సమీపించి విద్యున్మాల శిరస్సు నంకమునఁ జేర్చుకొని తామరాకుచే విసరుచు]

మ॥ అనురాగంబున నెవ్వనిం గుఱించి సదాప్రహారము ల్మానితో
తనర న్నీదు మనోధనం బెవనికిన్ దత్తంబు గావించితో
తెనివిం బ్రేమసుధారసం బెవనిమీఁదం బాఱఁగాఁ జేసితో
వనితా! వాఁడితఁడే ముదంబునను సేవల్సేయు దాసుండుసూ! 27

విద్యు—[కనులు దెఱచి చూచి, తత్తరతో లేచి, శృంగారలజ్జ నభినయించుచుఁ దనలో] ఆహా! ఏమి నామనోవల్లభుఁడే యిచ్చటి కరుదెంచెనే! ఈతని సమావేశమునకై నామనం బెంత పరితపించెనో యిప్పు డంతె లజ్జించుచున్నది. [ప్రకాశము] సఖీ! చతురికా! నేనిపు డిచ్చట విశ్రమింప నింతలో నెవరో మహాపురుషు లరుదెంచిరి. కావున మనమిచ్చట నుండఁ జనదు. అంతఃపురమున కరుగుదము రమ్ము.

చతు—సఖీ! నీవు విశ్రమింపలేదు. మోహపరివేదనచే దోదూయమాన మానసవై మూర్ఛనంద మనపాలిటి దైవమువలె నితఁ డాకస్మికముగ నరుదెంచి నిన్ను బునర్జీవితఁ గావించెను. కావున నీ వీతని మనోభీష్టసిద్ధి యగునట్లు సత్కరించిగాని వెడలుట ధర్మముగాదు.

సుద—ఉ॥ సుందరి నీకు మేల్పడి ప్రసూనశరార్తిఁ గలంగి నెమ్మదిం
గందుచు నెప్పుడింకఁ గలుగు న్నినుజూచెడు భాగ్యమంచు లో

నం దలపోసి రోజుచు క్షణంబు యుగంబుగఁ బుచ్చునట్టి వ్య
ర్థుం దయజూడ వేమిఁక నరుండను గాక పరుండ నౌదునే? 28

[చేయిఁబట్టుకొనఁ బోవును]

విద్యు—[సిగ్గునఁ జేయి విదల్చుకొని యావలికేగుట నటించును]

చతు— ఆగుమాగుము సఖీ! చిరకాలమునుండి యీతనికై చేసిన వ్రతంబు ఫలింపఁగా నేఁడు నిరాకరించి పోఁదలంచుట పాడిగాదు.

విద్యు—(తనలో) ఈతని హృదయమును బూర్తిగఁ బరిశీలింపక సమ్మతించియరాదు. [చెలికత్తె నుద్దేశించి] చెలీ! అంతఃపుర విరహాకాతరుండగు భూపాలునకు నిరోధంబు గలిగింపరాదు. ఇంతకును మహీపతుల యనురాగములు మేఘమండలి చంచలలవంటివి. కాన మనకీ యడియాసలేల?

చతు— రాజా!

మ॥ వలపుల్ జిమ్మెడు పూపుబొమ్మలకుఁ బైపై చొంగటన్ జిల్కి, హీ
నుల కింపౌ మృదుగానము ల్సలిపి యందుం దృప్తిదీరన్ రసా
కలనం గాంచి. త్యజించి యన్యలతలం గాంక్షించు నిందిందిరం
బుల చందంబున నూతనప్రియులుగా! భూమీశ్వరు ల్ప్రోడఁగన్॥ 29

అని మా నెచ్చెలి సంశయించుచున్నది.

సువం— [అపవారించి] రాజా! కార్యసాఫల్యము చేటుల బొంకియైనఁ గావించుకొనుట సమంజసము. దేవమునల నడుగువా రెవ్వరు

సుద— చతురికా! నీప్రియురాలి కిట్టి సందియం బున్నయెడల ననివార్యమయిన నా ప్రతిజ్ఞను వినుము.

గీ॥ ఇలను త్రైలోక్యసుందరు లెందఱున్న
మానినీమణీ సుగుణసంభావనీయ
ప్రాణపదమైన యీ ప్రియురాలుగాక
మఱియు నింకొక్కతె పట్టమహిషిగాదు॥ 30

విద్యు—[తనలో] ఇంక సంశయింపఁ దగిన దేమియును లేదు. కాననిట్లు పల్కెదను. [ప్రకాశముగా, చెలికత్తెతో]

గీ॥ కలుగదె పెద్దవారలు కౌతుకంబు
వరల వారికిఁ దెల్పి సమ్మోదము వడసి
పరిణయం బగుదనుకఁ దత్తఱమునకలవ
దనుచుఁ దెల్పఁగరాదె? ధరాధిపతికి॥ 31

సునం— [అప] రాజా! పెద్ద లంగీకరింపనిచోఁ జిక్కులుపడవలయును. ఇప్పుడే కానిచ్చుట మంచిది.

సుద— నీజనకుండు దూరదేశమందుండె. అతండు వచ్చుదనుక వియోగసాగరంబున నీదులాడుచు మన్మథుని కుసుమాస్త్రంబుల పాలై యెట్లు నవయఁగలను? కావున గాంధర్వ వివాహంబున కనుమతింపుము.

చతు— [అపవారించి] సఖీ! రాజేంద్రుని పలుకు మిక్కిలి సమంజసముగ నున్నది. తండ్రిగారిందులకుఁ దప్పక సంతసింతురు. కావున నీవిందుల కియ్యకొనుము.

విద్యు— [అపవారించి] ప్రియసఖి పలుకులఁ దిరస్కరించుదానను గాను.

చతు— రాజేంద్రా! నీపయి వలపున నోగులుచుండిన మా యీ ప్రియసఖి నీయభీప్సితమునకు భిన్నముగా నెట్లు సంచరింపఁగలదు? జనకులుగూడ నింట లేకుండుటచే నిర్విరోధముగ నేటిరాత్రి మిమ్మంతఃపురంబునఁ జేర్చెదను.

సునం— అట్లయిన నీయారణ్యమున నేనొంటరిగ నేపులినోటనైనఁ బడవలసినదియేనా? రాజుల నమ్మి సేవింపరాదు. ఎవరిదారిని వారు చూచుకొనుట యుక్తము.

సుద— ప్రేయసీ! నీయనుమతంబున ధన్యుండనైతి.

ఉ॥ యోగిని నాకు దీవనల నొప్పుగఁ జేసి త్వదీయనామ మం
త్రాగమ తంత్రముం దెలిపినప్పటినుండియు నిశ్చలాత్మచే
త్వద్విగ్రహమున్ మనంబు భక్తి తులఁదూఁగఁగ నీశుభమూర్తి నిల్పి నే
వేగ జపంబొనర్చ ననుఁ బ్రేమఁ గృతార్థుని జేసితో చెలీ! 32

విద్యు— ఆర్యపుత్రునికి దీనురాలి యవస్థం దెలిపి పుణ్యముఁ గట్టుకొనిన చతు-[అర్ధోక్తిలో సంశయించి] చతురయగు పరివ్రాజిక యెవ్వరోకదా!

సుద— స్వార్థ పరిత్యాగులై త్రిలోకంబులఁ జరించు మహానుభావుల నెట్లు నిరూపింపఁగలము?

చతు— [నవ్వి] రాజచంద్రమా! పరివ్రాజిక నిన్నేమి యాశీర్వదించెనో చెప్పఁగలేదునా?

సుద—ఏది నీకంత దివ్యజ్ఞాన ముండిన జెప్పు చూతము.

చతు— సీ॥ విలసిల్లు ననవద్య విద్యావిశేషంబు,
కైలాసమువింత చెలువమునఁ గలుఁ
సుస్వహంబై వెల్గు స్వామ్యమాని తేజముగల్గు
లీలానుభూతి చలింపకుండు
నరనాథసభల సన్మానంబు రేట్టించు
గాఢసౌశీల్యసాకల్యమొప్పు
లలిత శౌర్యౌదార్య లక్షణంబు లెసంగు
హృదయవాక్యముల సత్యనసియుండు
గీ॥ శతృజనరాజ్యలక్ష్మి చంచలతనొందు;
దుర్నయముఁ బాసి రాష్ట్రంబు తుష్టిఁజెందుఁ
బ్రేమ నీధాత్రి నిన్ను వరించియుండు;
సరసకరుణారసామృతాకర నరేంద్ర! 33

సునం— [తనలో] సాహచర్యమున నిది నాతలను దన్ని నదిగనున్నదే?

సుద— [విని యాశ్చర్యముతో స్వగతము] ఏమిది! ఒకయక్షరమైనఁ దప్పకుండ నాటి పద్యము నీమె యెట్లుచదువఁ గలిగెను? [ప్రకాశ] చతురికా! నీకు దూరశ్రవణప్రజ్ఞకూడఁ గలదా?

విద్యు— ప్రాణవల్లభా! ఈ మాచెలికి దూరశ్రవణప్రజ్ఞయేకాదు. ఇంకను జాల ప్రజ్ఞలు కలవు.

సుద— [నివ్వెరతో సంశయించుచుండెను]

చతు—ఆపద్యమెల్ల దేవరవారు చక్కఁగఁ బరిశీలించితిరా?

సుద— పరిశీలించుటకేమున్నది? ఆశీరర్థకమై విరాజిల్లుచున్నది.

చతు—దేవర యాపద్యమును బూర్తిగ విమర్శించినయెడలఁ బరివ్రాజిక యెవ్వరో తెలియఁగలదు.

సునం—తిమ్మిని బ్రహ్మిని బ్రహ్మిని తిమ్మిని జేయఁగల మాయావిగనున్నదే!

సుద— ఈ ప్రసంగము నాకుఁ గేవల మగమ్యముగానున్నది. పద్యవిమర్శమున కర్థకాఠిన్యముగాని, భావకాఠిన్యముగాని గాన్పింపదే!

విద్యు—నాథా! ఆసీసగీతముల యతిస్థానాక్షరంబులఁ పాదక్రమంబున యథాస్థితంబుగ సందర్శించినచో సర్వము విదితముకాఁగలదు.

సుద—[పద్యమును దిరిగి విమర్శించి నివ్వెరపోయి నవ్వుచు] నీయతివేషహాస్యము గు యతిస్థానమున దాచుకొంటివా? మేలు!

విద్యు—చతు—[నవ్వుచున్నారు]

సుద— చతురికా! నీకు భగవంతుఁడు తగిన నామము సమకూర్చెను. అపుడు కేవల యోగినివలె భక్తివిశ్వాసములఁ గలిగించితివి. అట్లననేల? నీవు నిజముగా యోగినివే.

క॥ మించి వియోగంబునఁ గృశి
ఇంచిన దంపతుల యోగ మొనరించుటచేఁ
గాంచక యోగినివంచు వ
మాంచిత నామంబుఁగంటి సార్థకఫలతన్॥ 34

సునం—చతురికా! మాయమ్మగారి స్నేహముఁజేసి నీవు యోగినివైతివి. మాయయ్య గారి స్నేహముఁజేసి కారడవులఁదిరుగుచు నేను యోగినైతిని. కాని వారిరు వురి నంతఃపురభోగంబుల ననుభవింపఁ బంపి మనమిరువురము తెచ్చిపోదము రమ్ము. కార్యాంతే విసర్జయేత్ అనెదరు. ఇట్టి తరుణములనే మనమేలును మనము చూచుకొనవలెను.

చతు— ఛీ! మూఢుఁడా! నీయూహలు చాలదూరము లాగుచున్నవి. నీవికటప్రసంగ మింతటితోఁ గట్టిపెట్టుము.

సునం—రాజా! నీవంతఃపురముననుండు కాలమునం దేడుగడియలు నీయధికారమును నాకొసంగిన సకలమును జక్కబెట్టెదను.

సుద— ప్రేయసీ! సాయంసమయ మగుచున్నది.

మ॥ కమలంబుల్ ముకుళింపఁ బొల్పడియె; దిక్చక్రంబు సల్పాంధకా
రము గ్రమ్మెన్; గగనాంగణంబునను దారల్ చయ్యనం దోఁచెఁ; నీ
డములం జేరఁగఁ బాఱెఁ బక్షితతి; వేడ్కల్మీఱఁగా ధేనుసం
ఘము గోష్ఠంబులఁ జేరవచ్చెఁ; జకోరకల్ ప్రేపులల్లాడ్చఁగన్॥

జార చోరాలయంబగు నీవనప్రాంతమున నబలలు సంచరింపఁ దగదు. కావున యథాస్థానములకుఁ బోవుదము.

చతు— దేవా! అట్లేచేయుదము. [అందఱు నిష్క్రమింతురు]

ఇది ద్వితీయాంకము.

శ్రీ

విద్యున్మాల

తృతీయాంకము.

విష్కంభము.

[ఇద్దఱు దొంగలు ప్రవేశించుచున్నారు.]

ప్రథ— అన్నా! నేను నాలుగు దినంబులనుండియుఁ మారువేసంబునఁ గోటలోనుండి యెంత ప్రయత్నించినను కోటకవాటములు తెరియింప వీలు కలిగినదికాదు. నీవిట్లు లోని కెట్లువచ్చితివి?

ద్వితీ—తమ్ముఁడా! నీకింకను తెలియనే లేదా? మన గుంపంతయు రెండుమూఁడు రాత్రులు నిద్రలేక బహిర్ద్వారముకడ వేచియుండినను లోనఁ బ్రవేశించుటకు వీలుచిక్కినదికాదు. నేటికి మనయదృష్టము పండినది.

ప్రథ— ఏమిజరిగినదో చెప్పుము. నాకు వినఁ గుతూహలముగానున్నది

ద్వితీ—ఈరాత్రి కొంచెము మాటుమణఁగినతోడనే రాజకుమారి పరిచారిక యెవనినో యొక పురుషుని వెంటఁబెట్టుకొని మార్గమునుండి వచ్చినది.

ప్రథ—ఏమి? యీవిచిత్రముచిత్రముగానున్నదే. ఇదియేదియో యంతఃపుర రహస్యమై యుండవచ్చును. తరువాత నేమి జరిగెను?

ద్వితీ—వారు సింహద్వారమును సమీపించుచుండ వారికనుమానము గలుగకుండ మేము మందఱమును గందకము నంటియున్న పొదలలో డాగియుంటిమి.

ప్రథ—మంచి యెత్తే వేసితిరి. మీరు కాన్పించిన వారు సమీపింపకయే పోదురేమో?

ద్వితీ—అంత నామె మూఁడుసారు లొక చిత్రవిధంబున నిలవైవఁ గోటతలుపులు తటాలునఁ దెరువఁబడినవి. ఆమె కదే నేర్పుగలది.

ప్రథ—అప్పుడు మీ రేమి చేసితిరి?

ద్వితీ—ఆ స్త్రీపురుషుల నిరువురను మెల్లగ లోనికిఁ బోనిచ్చి మేము పిల్లిపొంచి యెలుకపై దుముకున ట్లుద్వేగముగఁ గావలివాండ్రపైఁ బడి నోట గుడ్డలు గ్రుక్కి కిక్కురు మనకుండఁ గాలుసేతులు బంధించితిమి.

ప్రథ— మేలు మేలు. ఆపైన—

ద్వితీ—ఆపైన నేమున్నది. గండిపడిన చెఱువునీరంతయు బయటఁ బ్రవహించునట్లు మనవాండ్రందఱు లోనఁ బ్రవేశించిరి.

ప్రథ—ఆ చెలికత్తె తల్లి కడుపు చల్లఁగా మన కడుపులోని చల్లకదులకుండఁ గార్యసిద్ధి లభించినది.

ద్వితీ—కోటకుఁ దూర్పువైపునఁగల యెడారిలో మననాయకుఁడగు కరాళుని గుడారము పాతితిమి. అతఁ డందు సుఖోపవిష్టుండయ్యెను.

ప్రథ—అట్లయిన నేటిరాత్రి మనకు దోపిడి యేమియు దొరకనే దొరకదా?

ద్వితీ—దొరక కేమి? మన నాయకుఁడంత వెఱ్ఱివాఁడనుకొంటివా? తాను గుడారమునఁ గూర్చుండి దండునంతను కోటమీఁది కెగవిడిచెను.

ప్రథ—అట్లయిన నలుగురితో పాటు మనకును నేదియో కొంత లబ్ధికలుగును. ఆలసింపక పోవుదముపద. [ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.]

రంగము—వొంగల కధిపతియగు కరాళుని సభ.

[కరాళుఁడు, ఆతని కాప్తుఁడు నికుంభుఁడును ప్రవేశింతురు.]

కరా—మిత్రమా! భానుమంతుఁడు సేనాసమేతుండుగాఁ బరరాష్ట్రముపై దాడివెడలిన సంగతి కనిపట్టి మనము మన ప్రతాపము నుజ్జయినిపైఁ జూపుటకు సమకట్టి వచ్చినందులకు, అవలీలగాఁ బ్రాసాద రక్షక సైన్యమును బరిమార్చి కోటలోఁ బ్రవేశింపఁ గలుగుట శుభసూచకమే సుమా!

నికుం—నాయకుఁడా! అందులకు సందేహమేమి? నీ విప్పుడును, అమోఘ సంకల్పుఁడవు నీ ప్రతాపము నెన్న వేయి నోళ్లుగల యాదిశేషునకైన నలవిగాదు. మనుష్యమాత్రుండ నాకు వశమగునా?

సీ॥ కోటదుర్గము లీవు గుప్పించి దాటించ
మేఘనాదునిబోలె మెఱయఁగలవు;
గొబ్బుగొబ్బున నీవు బొబ్బరించితివేని
ప్రళయాంబుదముభాతిఁ బ్రబలఁగలవు;
ప్రజ్వలాగ్ని జ్వాల భవనముల్గాల్చుచో
నాంజనేయునిభంగి నలరఁగలవు;
నగరకవాటము ల్పగులఁగొట్టితివేని,
అలఘుటోత్కచుపోల్కి వెలయఁగలవు;
గీ॥ సకల భూమండలంబునఁ జక్కనైన
రత్నముల, మేటి కన్యకారత్నములను
గొల్లగాఁగొని చెఱపట్టి కొన్న వేళ
రావణుం బోలఁగలవు కరాళ! నీవు॥

కరా—మిత్రమా! యిప్పట్టున మనకు కలయునంత ద్రవ్యము చేపడుటలో సందియ మేమియులేదు. కాని—

చ॥ కలదట రాజపుత్రిక, యల కాముని పట్టపుదంతి, చక్కనౌ
వలపుల పూలబంతి, చెలువంపు గుణంబుల మేలుకొంతి, ము
ద్దులరతి చేతిబంతి, లలిదోర్కొను చెల్వల మేలుబంతి, మి
క్కిలి రవళించు పల్కు చెలికిన్మొగి సేయతంతి యంతిసూ! 2

అట్టి కన్యాలలామముగూడ నాకుఁ గరగతంబయ్యెనేని నాజన్మము నేటితో సార్థకమగును.

నికుం—ఏమి? ఆమె యంత సౌందర్యవతియా?

కరా—నీవైఖరిఁ జూడ నీకుఁ గూడ నామెపై యాస పొడమినట్లున్నది వ్యర్థాపేక్ష పెట్టుకొనకుము. దీనివలన మన స్నేహమునకు నైకమత్యమునకు ననర్థము రాఁగలదు. నాకామె లభించిన నీకు దంకువపైన ద్రవ్యాధికార మొసంగెదను లే.

నికుం—కరాళుఁడా! నీవెప్పుడు నట్టి యనుమానముఁ బెట్టుకొనకుము. నేను కేవలము డబ్బువాఁడ నేగాని యిట్టి పిచ్చి వేషములతో నాకు నిమిత్తములేదు. కన్యాహరణమునకై నీకృషి యేమి? భానుమంతుఁడు నీ సౌందర్యమున కామోదించునా?

కరా—మనవాండ్రను రాజమందిరమునకుఁ బంపునపుడు ధనధాన్యాదికములఁ గొల్లగొనిన వెనుక రాజపుత్రికనుగూడ బంధించి తెండని నియమించియుంటిని బలాత్కారముగ నాకర్షింపవలసినదే. భానుమంతునిలెక్క మనకేమి?

నికుం—అట్లయిన మనవాండ్రు ప్రమత్తులై యుండరు. యువతీజన మంతఃపురమున నుండక యేమయ్యెదరు? కావున నీకోర్కె నేఁడు బడెనదనియే తలంపవచ్చును. కాని యాచెలికత్తె జిత్తులమారిది. దాని సమర్థించుట దుర్లభము.

కరా—మన భటులు లింకను దిరిగి రాకుండుటకుఁ గారణ మేమో తెలియరాకున్నది. రాజమందిరమును గొల్లగొనుట కింతయాలస్యము కావలసిన పనిలేదు. చెలిమికత్తెకు నిర్బంధమే తగినమందు.

నికుం—మిత్రమా! నీవు వలపుదగిలియున్న వాఁడ వగుటచేఁ దొట్రుపాటుఁ జెందుచుంటివి. కొంచె మోపిక పట్టుము. ఇంతకు మున్నె వచ్చుచుందురు. ఆచెలికత్తె నీకుఁ జిక్కినను నిన్ను మాయచేసి దాటిపోఁగలదు. [ఇరువురు దొంగలు కరవాలధారులై రక్తసిక్తాంగములతో సుదర్శనుని వెంటఁబెట్టుకొని ప్రవేశించుచున్నారు.]

ప్రథ—నాయకుఁడా!

ఉ॥ చెచ్చెర మేము రాజగృహసీమ నిరర్గళ వేగధాటితోఁ
జొచ్చి, కవాటబంధములఁ జుల్కఁగ వ్రక్కలుగాఁగఁ దన్ని, పెం

పెచ్చుఁగ విస్ఫుమందసము లెల్ల నగల్చి, సువర్ణరత్నసం
పచ్చయ మెల్లఁ గొల్లగొని, ధ్వంస మొనర్చితి మెల్ల తావులన్ ॥ 3

కరా — బాగుబాగు మీ రిట్టి కార్యములయం దప్రతిమీరులని లోకప్రసిద్ధియే గదా! ఈ చెక్కులు విరిచి కట్టివేఁబడిన వాఁ డెవఁడు?

ద్వితీ — దేవా! మనవాఁడు చెప్పినటుల రాజమందిరమున మనపనిని బూర్తిపరచుకొని యేలినవారి యాజ్ఞానుసారము రాజపుత్రిక నన్వేషించుచు నంతఃపురమునఁ బ్రవేశించితిమి. అంతనితఁ డంతఃపురాంగనలతో సరససల్లాపములఁ గాలము బుచ్చుచు మమ్ముం గాంచి రోషారుణిత నేత్ర వదనుండై కరవాలంబు నొరనుండి పెరికి మాపైదుమికి-

ఉ॥ కొందఱి కుత్తుకల్ దెగి, కొందఱి బాహువుల వ్రక్కలించియుం,
కొందఱి ముక్కులం దరిగి, కొందఱి డొక్కలు చించివైచియుం,
కొందఱి జంఘలం దునిమి, కొందఱి నాలుక లూడ లాగియుం
జిందఱవందఱౌనటులఁ జేసె; బలంబు చలంబు మీఱఁగన్ ॥ 4

నికుం — ఏమి! వీని వలన మన దండునకుఁ గొంత నష్టముఁగూడ సంభవించెనా? దౌష్ట్యమునకుం దగిన ప్రతిఫల మనుభవింపక పోఁడు [తలయూచును]

కరా — ఏమీ! వీఁడు రాజాంతఃపురద్రోహియా? ఖండఖండములుగఁ గోయించెదను. ఇట్టి మాయోపాయములచే రాజపుత్రి నపహరింప నెంచితివా? అది మా సొమ్ము. ఏది రాజపుత్రిక యెచ్చట?

ద్వితీ — ఈతని సమరసంరంభమునఁ దగులుకొని మేమందఱముఁ జెల్లాచెదరై యల్లాడుచుండ యువతీజనం బెటులనో తప్పించుకొనిపోయెను.

కరా — [సుదర్శను నుద్దేశించి] ఓరీ! రాజద్రోహీ! నీవు భానుమంతునికిని మాకును గూడ నపచార మొనర్చితివి. బాహుబలంబునఁ దప్పించుకొనిపోవ నుంకించితివిగాని యది వమ్మయ్యెను. నాచేఁ జిక్కితివి. భృత్యులారా! వీనిం దీసికొనిపోయి శిరచ్ఛేద మొనర్పుఁడు.

సుద — నేను రాజానుమతంబున నే యామెను బొందఁగలను. నీవలె నక్రమప్రయత్నములను మేము సల్పము.

నికుం — నాయకుఁడా! ఈతఁ డెవ్వఁడో యెఱుంగుదువా?

కరా — ఎఱుంగక యేమి? మనము కోటలోనఁ బ్రవేశించుటకు మార్గదర్శియాతఁడే గదా!

నికుం — నే నావిషయముఁ జెప్పుటలేదు. ఈతఁడు మొన్నమొన్నటివఱకు మనము దోపిడిఁ గావించివచ్చిన కాశ్మీరదేశాధిపతి.

కరా—అటులనా! మనమాదేశమున నున్నంతకాలము నెన్నఁడు నాకంటఁ బడి యుండలేదే? భానుమంతుని మెప్పువడసి విద్యున్మాలం గొనవలెనని వీనియాశ కాని యిదివ్యర్థప్రయత్నమని యెఱుంగఁడు. భానుమంతుడేడ! వీనికిచ్చుట యేడ!

నికుం—ఈతని రాజ్యమపహరముగుటచే మనవృత్తాంత మీతనికిఁ దెలియకపోయియుండ వచ్చును. మఱియు నిట్టివానిని మన మిప్పు డూరక పరిమార్చినఁ గలుగు ప్రయోజన మేమియులేదు. మన కారాగారమున నుంచుకొనినఁ గొలఁదికాలంబున మనకుఁ గోరినంత ద్రవ్య మొసఁగి కాశ్మీర దేశీయులే విడిపించుకొనఁగలరు. ఇంతలో విద్యున్మాలను నీవేకైకొనఁగలవు.

కరా—మిత్రమా! నీవు చెప్పినది మిక్కిలి చక్కఁగానున్నది. మితవాదులడ్డుదగులని యెడల నేతన్మూలమున మనము గొప్పధనము బడయవచ్చును. ఓరీ! సేవకులారా! ఈతనిం గొనిపోయి బందిగమునం దుంచి కడు జాగరూకతతోఁ గాపాడుచుండుఁడు. [ఇరువురు సుదర్శనునితో నిష్క్రమింతురు]

కరా—మిత్రమా! ఒకటి తలఁచిన నింకొకటి యైనది. రాజకన్యాసమావేశమునకై యువ్విళ్ళూరుచున్న నాకీ సమాచారము కడు విషాదకరముగానున్నది.

నికుం—కోట మనచేతిలోఁ జిక్కినప్పుడు రాజపుత్రిక మనచేఁబడకుండ నెంతకాల మెచ్చట డాఁగఁగలదు? విరహాతురుండవై ధైర్యకవచమును విడువకుము. మన గుంపునందు హతశేషులింకను కోటలోనుండియే యున్నారు. వారామెను గాని, చెలికత్తెలనుగాని పట్టుకొనక మానరు. సమయానుసారియగు విదూషకమితవాదావరోధము కలుగకుండ సుదర్శనుండు మనకుఁ జిక్కుటయే శుభసూచకము.

కరా—ఔను. నీవు చెప్పినటుల హతశేషులందఱును దొరికివచ్చుదనుక మనము నిరాశఁ జెందవలదు.

[ఇరువురు దొంగలు చతురికను బట్టితెత్తురు].

చతు—[తనలో] హా! దైవమా! ప్రియసమావేశంబున నాప్రియసఖి యానందమున నోలలాడుచుండునని సంతసించుచుండ రాజమందిర మెల్ల దొంగలచే దోఁచఁబడుటయే గాక సుదర్శనుండుఁగూడ వారిచేఁ జిక్కుట యెంతపాపము! హతవిధీ! మమ్మిట్టి యిక్కట్టుల పాలుసేయ మీకేమి యపకృతి నొనర్చితిమి? సుదర్శనుండు దొంగలచేఁ గారాగృహంబున బంధింపఁబడెనని చేటీముఖంబున విని పాపమా విద్యున్మాల కన్నీరు మున్నీరై పాఱఁ గడుంగడు విలపించి "చతురికా! కాశ్మీరమునకుఁ బోయి నామనోవల్లభు నిటకుఁదోడితెచ్చినదాన నీవేకావున నాతని నీయాపదనుండి తప్పింపవలసిన భారము నీయందేయున్న" దని యతిదైన్యముతోఁ బలుకఁ దగుదునని నేనందుల కొడంబడితిని. తానొకటి

దలంచిన దైవమొకటిదలంచు నను సామెత నాయెడలనే నిక్కమయినది. నే నెటులనో రాజమందిరమందలి దొంగల బారినుండి తప్పించుకొని వారిదృష్టిం బడకుండ బౌరాంగనా విధానంబున నటించి కార్యసాధనమునకై పోవుచుండ నీదుష్టులు నన్నానవాలుపట్టి తీసికొనివచ్చిరి. ఈసంగతి నాచెలికిం జెప్పవారైన నెవ్వరునులేరు. నాకు వీండ్ర చేతిలో నేమి పరాభవము కానున్నదో తెలియదు. కానిమ్ము అధైర్యపడిన నేమిప్రయోజనము? సర్వము దైవాధీనము. ధర్మమే జయమను నార్యోక్తి వ్యర్థమగునా?

[ముగ్గురుం గరాళుని సమీపించుచున్నారు]

ప్రథ— ఏలికా! ఈమె రాజకుమారి చెలికత్తె. ఎటులనో తప్పించుకొని రాజమార్గము నంబడి పోవుచుండంగా మేమానవాలుపట్టి పట్టుకొని తోడ్తెచ్చితిమి. ఏమి సెలవు?

నిమం— ఓరీ! ఇదిరాజకుమారి చెలికత్తెయని మీకెట్లు తెలిసినది?

ద్వితీ—అయ్యా! నేటిరాత్రి మనము కోటకుమ్మముకడం గాచుకొని యుండ నీలవైచి తలుపుం దీయించిన దీమెయే.

నిమం—దేశకాలానుగతికముగ క్షణమున కొకవైఖరినిమారంగలటక్కరి యీమె దేశాంతరమునకుం బంపిన పీడవిడునగడయగును.

కరా—[స్వగతము] ఆహాఁ బోవు తీర్థ మెదురైనట్లు నే నెవ్వరికై పరితపించుచుంటినో యీమె చెలికత్తెయే మనచే జిక్కుటంజేసి నామనోరథము సిద్ధించినదనియే తలంచెదను. ఈమెయెడ సామ, భేద, దాన, దండములం బ్రయోగించి కార్యసాధన మొనర్చెదను. [ప్రకాశము] ఓయింతీ! నీవా విద్యున్మాల సహచారిణివా? నీపేరేమి?

చతు—చతురిక.

కరా—చతురికా! మీచెలికత్తె మిక్కిలి యందగత్తెయని ప్రతీతిగలదు. అది యెంతవఱకు సత్యము?

చతు—[తనలో] వీనికి మెదడునందుం గీటకము చలించుచున్నట్లున్నది. ఏదారికి వచ్చునో చూచెదనుగాక! [ప్రకాశము] అంతఃపురాంగన లందఱు నెట్లుందురో యీమెయునట్లే.

కరా—దేశకాలముల గుర్తెఱింగి యథోచితముగాం బ్రవర్తింపసమర్థులగువారినే చతురులందురు. నీవును నీనామమును సార్థక మొనర్తువనుకొందును. ఏయెండకా గొడుగు పట్టనేర్చినదానవు.

చతు—ఆడువాండ్రము. అందునను సేవకవృత్తితో వర్తించువాండ్రము నగు మాబోట్లకు సార్థకనామముల మెట్లగుదుము?

కరా—మీచెలి—

కం॥ నెరజాణ యంట కడురూ
పరియంట మనోజలీల బహుభంగులఁ జా
తురిగలదఁట మిగులం బి
త్తరి యౌనఁట చతురికా! యథార్థంబటవే? 5

చతు—[ఆత్మగతము] దుర్మార్గుల కుచితానుచితములతోఁ బనిలేదు. కావుననే వీని కిట్టి దురూహలు పొడముచున్నవి. నేనును వీనితో నిట్లు సంభాషించి చూచెదను. [ప్రకాశము] అయ్యా! విద్యున్మాల కేవలముగ్ధ.

కరా—అబ్బో! ఈ నీతులకేమి?

గీ॥ దంతిమగవార లింట లేకుండఁ జూచి
ప్రీతి నడురేయి నీబోటి దూతి నంపి
హేతుల రావించి వారితో నతులగతుల
ముచ్చటించుచునుంటయే? ముగుదతనము॥ 6

చతు—అంతఃపుర వృత్తాంతంబు తెలియఁగని వారిట్లే యనుకొందురు.

కరా—దీనికేమి?

సీ॥ జలజాక్షి నన్ను నీసఖురాలి రుచిరాంక
సింహాసనాంత రాసీనుఁ జేసి
బెడఁగారు రతిచేతి విరిదండలనుబోలు
భుజముల నాగళంబున నమర్చి
చతురకటాక్షవీక్షణరాజి తళతళల్
చందనమ్ముగ మేనియం దలంది
ఆనంద పారవశ్యమున వీడ్వడు కేశ
బంధంబు పేరి వీవనల వీచి
గీ॥ నిర్మలాధరసుధలఁ బానీయ మొసఁగి
గళరవమ్ము లనంగమంగళరవమ్ము
లొదవఁ గుచకుంభములచేత మదనరాజ్య
మందుఁ బట్టాభిషిక్తుఁ జేయఁగదె! కరుణ॥ 7

చతు—ఓయీ! విద్యున్మాల కడు యోగ్యురాలు. నీ వామెయం దన్యభావమును బూనవలదు.

చ॥ పరగంగ సానఁబట్టఁబడు వజ్రము పంకము నొందనట్లు, బం
గరునకుఁ దుప్పుపైకొనని కైవడి, తైలకణంబు నీటిలోఁ
బారయనిభంగి, నగ్నిఁ జెదపోయనిమాదిరి, నవ్యధూమణీ
దురితమయప్రవర్తనము దొట్టదుపైఁ దలఁకింప నెన్నఁడున్॥ 8

కరా— ఈ శ్రీరంగనీతులకేమి. నీవిప్పుడు వంటయింటి కుండేల వైతివి. నా మాటవిని-

కం॥ పంచశరముల మరుఁడు నా
పంచప్రాణముల నొంచి పంచత నొందిం
దించక మును సతిఁ జేరిచి
పంచేంద్రియములను దృప్తిపరచుము తరుణీ!॥ 9

ఆర్జించిన నిన్ను ధనకనకాదులచేఁ దృప్తినందించెదను. లేకున్న నాజన్మము నీకు నిర్బంధావాసమే గతి.

చతు—గీ॥ జారచోరాదివృత్తుల భూరిధనము
లెందఱార్జింప రీధాత్రి నెంచిచూడ
ధనము ముఖ్యంబొకో! మానధనముగాని
మానహీనుల కెందు సన్మానములు? 10

కరా—(స్వగతము) సామభేద దానంబు లీమెయెడ వ్యర్థంబులయ్యెను. "దండం దశగుణం భవేత్" అని పలికిరిగాన దానినే యిప్పు డవలంబించి చూచెదను. ఈమె యెట్లు లొంగకుండునో? [ప్రకాశముగాఁ గ్రోధారుణితలోచనుండై] ఓసీ! వలుమాయలమారీ! నీమూర్ఖతకుఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తము చేసెదనులే ఓరీ! సేవకులారా!

చ॥ తెలుగుఁడు దీనినాలుకను, దాండ్రను ముక్కలు గోసినట్లుగాఁ,
బెలుకుఁడు దీనిగుండ్లు బలుపీకను మంజెలు దీయునట్లుగా;
నలుకుఁడు దీని నీతులను, నాశికఁ, గొప్పును నుగ్గుసూచగాఁ;
గరములఁ బైలవస్త్రములు గట్టి కడున్ దివిటీ లొనర్పుఁడీ! 11

[భటులు సమీపించి పట్టుకొని యట్లుసేయ నుంకింతురు]

చతు—[తనలో]ఏమి యీదారుణము! ఈతఁడు కేవలము మూర్ఖుఁడగుటచే నంత పనియుం జేయించియే తీరును. తనకు మాలినధర్మముండదు గదా! దీనినుండి తప్పించుకొనుటయే ప్రథమకర్తవ్యము. [ప్రకాశము] ఓనాయకుఁడా! నేనింత

[illegible] [illegible]నంబును బరిశీలించుటకై తరచితిని. నీవు విద్యున్మాలాగ్రహణంబున బద్ధకంకణుండవై యుండుట స్పష్టమైనది. నీకంతటి కోరిక గలిగిన వమ్మొనర్చుటకు నాసామర్థ్యమిపోయినది.

కరా—ఇట్లు దారికిరమ్ము. ఆమె యెచ్చటదాగియున్నదో చెప్పి పట్టియిచ్చినయెడల నీవీచరకుండి విముక్తినందుటయేగాక యభీష్టసిద్ధినొందఁగలవు.

చతు—అయ్యా! అట్లే చేసెదను. అధికారబలములు నీవశములైయుండ మాబోటి పరిచారికలకు నీకనుసన్నల వర్తిచుటకంటెఁ గ్రొత్త యేమున్నది. కాని మాబోంట్లెప్పుడును కార్యానుకూలము సేయువార మగుటచేఁ జెప్పుచుంటిని. నీవామెను రాక్షస విధానమునఁ బరిగ్రహించుట కేవల మసంభవము.

కరా—ఏమిట్లనుచుంటివి! నిగూఢస్థలంబుఁ దెలిసినను మేమామెను బలాత్కారమున గ్రహింపలేమనియే తలంతువా!

చతు—నీకు బలముచాలదని నాతలంపుకాదు. మీభటులు రాజాంతఃపురంబునం బ్రవేశించి సుదర్శనుని బట్టి బంధించి కొనిపోయిన తోడనే రాజకన్యక తనకు నట్టియుపద్రవమే మీవలనఁ గలుగునని నిశ్చయించుకొని యొకవివిక్తప్రదేశమునం బ్రవేశించి, యుపద్రవము సంభవించుచోడలఁ బట్టువడకమున్నే ప్రాణత్యాగ మొనరించుకొనుటకుఁ దగిన పరికరముల సంసిద్ధము చేసికొనియున్నది.

కరా—ఏమి! రాజపుత్రిక యంతకుశాగ్రబుద్ధియా? యామె మృతకళేబరమును సంపాదించుకొనిన మాకేమిలాభము? అట్లయినఁ బ్రికృతోపాయము నీవే తెల్పుము.

చతు—నీ యభిమతార్థసిద్ధికై చెప్పినపని చేయుటకు సంసిద్ధురాలనై యుంటిని. కర్తవ్యము మీరే యోజింపవలయును.

కరా—నీవిప్పు డెందుల కెచ్చటికి కామెచేఁ బంపఁబడితివి?

చతు—మీచేఁ జిక్కిన తనప్రియుఁడైన సుదర్శనుని గతి యేమయ్యెనో కనుఁగొనుటకై నను బంపినది.

కరా—[తనలో] ఈమె యిప్పటికి నావలలోఁ బడి నాచెప్పుచేతలం జేయుటకు సిద్ధురాలైయున్నది. నే నిప్పు డీమెతోఁ జారుల నంపినను విద్యున్మాల యాత్మహత్యఁ గావించుకొని నామనోరథమును వ్యర్థమొనరించును. కావున నీమెతోనొక పన్నాగముం బన్ని విద్యున్మాల నారహస్యస్థలమునుండి మఱియొక తావునకుం దెప్పించెదను. [ప్రకాశము] చతురికా! నీవు నాకనుసన్నల మెలంగ నిశ్చయించుకొనినందులకు మిక్కిలి సంతోషము. మాబోంట్ల యనుగ్రహము వ్యర్థముగాదు. మా నియోగమును నీవు జాగరూకతతో నెరవేర్చుకొని వచ్చినయెడల నీకుం దగిన సత్కారము గావించెదను.

చతు—నీపనుపును నిర్వహించుటకు నేనును, ఇంతకుమున్నె సిద్ధపడియుంటిని. కావున నిస్సంశయముగఁ గర్తవ్యముం దెలుపుము.

కరా—నీవిప్పుడు విద్యున్మాలకడ కేగి సుదర్శనుఁడు దొంగలబారినుండి తప్పించుకొని యొక వివిక్తప్రదేశమున డాఁగియుండెననియు, నంతఃపుర మిపుడు వాసయోగ్యము కాదుగావున నిన్నుఁ గూడ నచ్చటికిఁ దీసికొని రమ్మని నన్ను బంపెననియు, నచ్చెప్పి యామె నచ్చటికిఁ దోడ్కొనిరమ్ము.

చతు—[తల పంకించి దీర్ఘాలోచనమును నటించుచు] నాయకుఁడా! యీపన్నుగడ యుక్తియుక్తముగానున్నది. కాని దివాణమున జరిగిన యల్లరులచే బెగ్గిలినదిగావున నిల్లువెడలి బయలుదేరుట కియ్యకొనదేమో యని సంశయముగలుగుచున్నది.

కరా— కం॥ ఆరమణి కెన్న ముఖ్యా
ధారంబగు సఖివి చిన్నతనముంగోలెం
జేరిక నెపు డెడబాయని
యాయవప్రాణంబవీవు హరిణేక్షణయునా! 12

కావున నీవు చెప్పినదాని నామె భిన్నము సేయదు.

చతు—
ఉ॥ ప్రాణము మానముం గలిమి బల్మియు నావశముంబొనర్చి యెం
తే ననురాగమొప్ప నను నిమ్ముల నమ్మి చరించు నెచ్చెలిం
గానక మోసపుచ్చ నను కట్టితి; నక్కట! దుష్టురాలిచం
దాన మఱి తకన్నను గృతఘ్నత వేఱొకటున్న దేధరన్॥ 13

కరా—ఇందుఁ గృతఘ్నత యేమున్నది? వైరివీరులచేఁ జిక్కి నవయుచుండిన సుదర్శనునిపై యనురాగమునే మ్రగ్గనీయక నీనెచ్చెలిని—

చ॥ సకల దిశాప్రసిద్ధ భుజసారధురంధరుఁడ కరాళసై
నికపరివారసంవృతుఁడ నిశ్చలధైర్యపరాక్రమక్రియా
పరికటితనామధేయుఁడ, నపార రమావిభవుండ, శాత్రవాం
తకుఁడను నాకుఁ గూర్చుట కృతజ్ఞతగాక కృతఘ్నతెట్లగున్॥ 14

చతు—అయ్యా! వాస్తవమునే సెలవిచ్చితివి. నేనీదు నాప్రియసఖికిఁ జేయు నపకారము గాన్పించదు. అనురూపవరునితో సంఘటనం బొనర్చుచుంటిని. హఠాద్ఘటితమగుటచేఁ బ్రథమదర్శనంబున నించుక వెగటుగఁ గాన్పించినను, బర్యాలోచనంబున నామెకు నానందము సమకూర్చకమానదు.

కరా—నీవు కుశాగ్రబుద్ధివి. చాతుర్యవతివి. కావున సమయోచితము గ్రహించితివి.

చ॥ తరుణి నవారుణాధర సుధన్ గ్రహియించుచుఁ జెక్కుటద్దముం
దొరసిన మన్ముఖాకృతిఁ గనుంగొని చొక్కుచు మోహరాగవి
స్ఫురణ మెలర్పఁ గుల్కు నగవుల్ బచరించుచు మించి తద్భుజాం
తరమను పంజరంబున సదా శుకరాజమనై సుఖించెదన్॥ 15

చతురికా! వైళంబ నీవేగి మదభీష్టసిద్ధిం గావింపుము.

చతు—నేను పోవునప్పుడును, నెచ్చెలిని వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చునప్పుడును మార్గమధ్యంబున నీపరివారముచే నవరోధము గలుగకుండ నభిజ్ఞాన మేదయిన నొసంగినఁగాని యొకయడుగైన సాఁగదు.

కరా—సెబాస్! చతురికా! చక్కఁగా గ్రహించితివి, నాయాజ్ఞ నతిక్రమించి నీవుగాని,నీసఖిగాని త్రిలోకములయం దెందుండినను నాసైన్యము పట్టితేఁగలదు. కాన నభిజ్ఞానరహితంబుగా వెడలిన మీకనుపదంబు నాపాతంబు సంభవించును. ఇదిగో! నాయంగుళీయకమును గైకొనుము. [అని యుంగరముం దీసి దానినుద్దేశించి]

మ॥ సమరూపప్రభగల్గు నాతరుణి హస్తం బీవ్రుముష్టిఁబట్టి కరా
రిమిమై నక్షరపఙ్క్తి దేటపడ మద్వృత్తాంతముం దెల్పి, యు
ద్ధమున న్నేజయలక్ష్మిఁ గైకొనిన చందం బందగింపంగ నిం
పుమెయి న్నీవిఁక నా కనంగవిజయంబుం గూర్పుమా యుంగరమా! 16

చతు—తథాస్తు. తప్పక నీ వనంగ విజయమునే పొందుదువుగాక! నేను పోయివచ్చెదను. [ఉంగరమును దీసికొని నిష్క్రమించును]

కరా—[నికుంభు నుద్దేశించి] మిత్రుఁడా! రాజకుమారి నావలలోఁ బడినది అచిరకాలములోనే యిచ్చటికి రాఁగలదు.

చ॥ ఇది కళలార ధాత్రి వసియించు సుధాకరరేఖ, చూడ నీ
యది నడనేర్చు హేమలత, ప్రాణము వోసిన పైఁడిబొమ్మ, యీ
యది స్ఫుటమూర్తిఁగొన్న మదనాజ్ఞ, నిసర్గచలస్వభావముం
బ్రిదిలి వెలుంగు చంచల, వరింపఁగ నాకిది మేలుబంతియరా॥ 17

కావున నేనొంటరిగ నీమెరాకకై శయనాగారమున నిరీక్షించుచుండెదను. చాలరాత్రియైనది. మీరును విశ్రమింపుఁడు.

నికుం—తిరిగి వచ్చినప్పుడు సంతసింపవచ్చును. నేనామెను నమ్మఁజాలను.

[అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు]

ఇది తృతీయాంకము.

శ్రీ

విద్యున్మాల

చతుర్థాంకము.

రంగము—అంతఃపురములోని రహస్యమందిరము.

ప్రవేశము—[విద్యున్మాల యొంటిగ]

విద్యు—ఆహా! పాపదైవమా! ఇంతలోనెంత దెబ్బ పెట్టితివి.

సీ॥ కనుఁగొనుటాది గాంతుఁగూడి మనుభాగ్య
మెన్నఁడోయని వంతఁ గొన్నినాళ్ళు,
అతిగూఢగతిఁ జేటి నంపి వానికి మేలు
గోల్పుయత్నంబులఁ గొన్నినాళ్ళు,
పిదప నెప్పుడతండు విచ్చేసి కృప నన్ను
గొనునోయను నిరీక్షఁ గొన్నినాళ్ళు,
తడవైన నేక రాఁడితం డెట్లు మనుదునో
కో యంచు వలవంతఁ గొన్నినాళ్ళు,

గీ॥ గడపి తుదకిట్లు నెమ్మదిఁ గాంచుదీర
యౌవనారామము ఫలించు నవసరమునఁ
దుముల భీకర ఝంఝానిలములు వీచి
మొట్టమొదలంటఁ గూల్చితి వెట్టులకట! 1

హా! నాథ!

చ॥ తొలుత మహోచ్చసౌధమునఁ దోఁచినవేళ సుధాకరుండవై
వలువగు నీదు రూపమును నా చెలిఁ దెల్పఁగ మన్మథుండవై
తలఁపులు మొల్కలెత్తఁ బ్రమదావనమందు మనోహరుండవై
చెలఁగియు నన్ననాథగను జేసితె కట్టడి దైవమాయచే॥ 2

ప్రాణేశ్వరా! రాక్షసప్రాయుఁడైన యీ కరాళునికి నిన్నర్పించుటకే యింత మారము నీస్వజనమునకు మాయనిగాఁజేసి తీసికొనివచ్చితిని గాఁబోలు? ఇంత పనిఁ జేసినందులకు నీయవస్థను బొందక నేనుమాత్రము సుఖపడుదునా?

చ॥ అరయఁగఁ బద్మినీవిభుఁడవై తగు నిన్నుఁ గరాళకేతు వ
ర్వరఁ గబళింపఁ బద్మముఖిఁ బద్మవిలోచనఁ బద్మహస్త భా
స్వరతర పద్మపాద బిసబాహ మనోహరపద్మగంధినై
వరలెను నాకును న్ముకుళభావముగాక వికాస మెట్లగున్ ॥ 3

ఆహా! ఈచలువ చప్పరములయందును, శైలాకూళులయందును, ఉద్యానవనములయందును, మహానందమునఁ బ్రొద్దుఁబుచ్చవలయునను దినంబులు వ్యర్థమయ్యెఁగదా!

చ॥ వర నవరత్నకుడ్యములు, బంగరు మెట్లును, నిల్వుటద్దముల్,
మరకతపుం గవాటములు, మంజుల చంద్రశిలాచ్ఛవేదికల్,
వరలు విలాసమందిరములన్ బహుళప్రతిబింబసృష్టిచే
హరువగు రాసలీలల విహార మనోరథముల్ నశించెనే? 4

నాటి యుద్యానవనమందలి నామూర్ఛ పెద్దనిద్దురగాఁ బరిణమించిన నాకీ విచారమే లేకపోవునుగదా!

ఉ॥ నాతనువల్లిపై భ్రమరనాథుఁడవై కలనిస్వనంబులం
బ్రీతిగ మన్ముఖాంబుజ మరందము గ్రోలుదువంచు నెంచఁగా
నేతకభాతిఁ జెక్కులకుఁ గేవల చంపకరీతి నాసకున్
భీతిలి యింతలో నిటుల వీడ్కొనిపోయితివే మనోహరా! 5

[అంగుళి నున్న యుంగరముం జూచి ఖిన్నవదనయై] ఓ మహాంగుళీయకమా!

ఉ॥ నమ్మినబంటవంచు నిను నాహృదయేశుఁడు నన్నుఁగూర్పఁగా
నిమ్మెయిఁ బంప వ్యర్థముగ నిచ్చటనుండఁగనేల? నాదు దేం,
దమ్మునఁ జీర్ణమై యయినఁ దారొగిని వల్లభుతోడ స్వర్గలో
కమ్ముననైనఁ గూర్పు మటుగానియెడం గృతకృత్యత బ్బునే 6

అయ్యో! చతురికా! ఇంతకుమున్నె వార్తాహారి వచ్చి దుష్టులు నిన్నుగూడ హరించిరని చెప్పెను.

ఉ॥ చిన్నతనంబునుండి నను జెల్మిభజించుచు రాజచంద్రుపైఁ
బన్నుగ నాకుఁ గల్గు వలపంత గణించి మనోహరాంగునిం
గన్గొనఁగూర్చి యన్నెభుని కష్టములన్ భవదీయచాతురిం
దిన్నఁగఁదీర్పఁబోయి యట నీవె విపజ్జలధి న్మునింగితే? 7

హా! నాధా! హా! ప్రియసఖీ! మీరిరువురును లేని యీ జీవితము నిరర్థకమేగదా! మిమ్ముల నిరువురిని ప్రేమించిన కూళయగు కరాళుండు నన్నుమాత్రము విడుచునా! వానిచేఁ జిక్కినఁ బయిపెచ్చు మానభంగముం గూడఁ దటస్థింపఁగలదు. అట్లేల జరుగును? కలదుగదా క్షత్రియాంగనోచితంబగు మానరక్షణోపాయము. హా! తండ్రీ! ప్రాణపరిత్యాగావస్థం దలంచుకొని నీవు జ్ఞప్తికి వచ్చుచుంటివి.

ఆ॥ నీవలన జనించి నీపోషణముఁ గాంచి
నీయధీనమగుచు నెగడు నసువు
లిపుడు నీయనుజ్ఞ యింతయు లేకుండఁ
బాపుచుంటిఁ దప్పు నైపవలయు॥ 8

హా! తండ్రీ! హా! నాధా! హా! ప్రియసఖీ! ఇంక మిమ్ముఁ జూచు భాగ్య మీవిద్యున్మాలకు లేదు. [ఉంగరమును మ్రింగఁ బోవును]

చతు—[పటాక్షేపముగాఁ బ్రవేశించి విద్యున్మాల చేయిఁ బట్టుకొని] సఖీ! విద్యున్మాలా! యేమి యీ సాహసము? శక్తియుక్తులఁ గార్యసాధనమునకైఁ బ్రయత్నించుట ధర్మముగాని వేలపై యిట్లు ప్రాణత్యాగము గావింపఁ బూనుట యుక్తమా?

విద్యు—ఏమి! నాప్రియసఖి యగు చతురికయేనా?

మ॥ కలయో? లేకిది శత్రుమాయయో? యెటుంగం జిత్తవిభ్రాంతియో?
కలఁగం బాతెను యింద్రిబులు? కనంగ భూతమావేశమై
కలఁతం బెట్టెనో? కాకయుండిన నశక్యంబైన నాయున్గనె
చ్చెలి సందర్శనమెట్టులబ్బు? నకటా! చిత్రంబుగాఁ దోఁచెడిన్॥ 9

చతు—విద్యున్మాలా ! నేను దయ్యమునుగాను. భూతమునుగాను. మీచెలికత్తెనగు చతురికనే.

విద్యు—[కంఠాశ్లేషము గావించి] సఖీ ! నామనం బింకను విశ్వసింపకున్నది. నీవు నిక్కముగఁ జతురికవేనా ? నానాథునిగతి యేమయ్యెనో తెలిసికొని వచ్చితివా ?

చతు—నేను తెలిసికొనినతోడనే విడుచుదాననా ?

విద్యు—నిన్ను జోరులు పట్టుకొనిపోయిరని పరిచారికవలన వినియుంటిని పిదప నేమయ్యెనో చెప్పుము ?

చతు—నాచతుర వచన రచనల వాఁడొంగలమెుసగాని మోసపుచ్చి వానియంగుళీయకమును సంగ్రహించి వానిబారినుండి తప్పించుకొంటిని.

విద్యు—నానాథునివిషయము దెలిసికొన నాయంతరాత్మ తొట్రుపడుచున్నది. తర్వాత నేమిజరిగినది ?

చతు—అచ్చటినుండి తిన్నఁగాఁ జెఱసాలకుం బోయి యాయుంగుళీయక ప్రభావంబున లోనఁ బ్రవేశించి నీనాథునిం గాంచితిని.

విద్యు—ఆహా !

చ॥ పలువుర దుష్టులం జెఱను బైచి ప్రభుత్వముఁజూపి సాధసీ
మల వసియించు భూమిపతి మానము దక్కి దురాత్ముచేత ని
ట్టలముగ బందిగంబున నిడంబడెనంచు వినంగనోచె వె
గ్గలముగ నాదుపీనులు జగంబున నింతటికష్టముంటునే ?

చతు—చెలీ ! ఇంతమాత్రమున నీవు మతివైకల్యమును జెందుట యుక్తముగాదు. ఆపదలు కాపురముసేయునా ?

విద్యు—తరువాత నేమిజరిగినది ?

చతు—ఆతనికి నాదుస్తుల ధరింపనిచ్చి యాతని దుస్తులను నేను ధరించుకొనియుంగుళీయకము నిచ్చి సుదర్శనుని కారాగృహము నుండి పంపివైచితిని.

విద్యు—ఆహా ! చతురికా ! నీచతురత కొనియాడఁదగినది.

గీ॥ నారమణుఁడు సతీవేషధారి యగుచు
నరుగు వేళ జగన్మోహనావతార

మును ధరించిన శ్రీ విష్ణుమూర్తిపోల్కి
మహిమ విలసిల్లె ననుచు నామదిఁ దలంతు॥ 11

నీవెట్లు తప్పించుకొని బయలుపడితివి ?

చతు—కొంతసేపటికా కోటలలో నొకఁడు నాకాహారము దెచ్చిపెట్టి యేమరిపాటునఁ గూర్చుండియుండ వానిం బరిమార్చి వాని వేషమును ధరించుకొని కారాగారమును యథాస్థితిని మూసి వెడలివచ్చితిని.

విద్యు—చతురికా! మంచిపనిజేసితివి. నీకుఁ గార్యసాధనమందు సమయస్ఫూర్తిమెండు.

చతు—కం॥ ఆపదలయందు నెల్లర
కాపగిదిన యూహలబ్బు నగ్నిజ్వాలన్
రూపరి గృహములు గాలఁగ
మోపగు బరువబలుఁడైన మోయుంగాదే! 12

విద్యు—సఖీ! నీవా కరాళునిబారినుండి యెట్లు తప్పించుకొనఁగలిగితివి ?

చతు—దానికి నీమహిమయే కారణము. నేను కేవలము నిమిత్తమాత్రంబను.

విద్యు—చెంగటనుండి కార్యమును సాధించుకొనివచ్చిన నీవు నిమిత్తమాత్రమవు. దూరమునందుండి యేమియుఁ జేయని నేను ప్రధానకారణము నెట్లుకాఁగలను ?

చతు—గీ॥ భ్రమరములఁ బద్మినీసముఖమును జేర్ప
గంధవహుఁ డెంచఁగ నిమిత్తకారణంబు;
గంధము ప్రధానహేతువుగా నెసంగు
నట్టులనె నేను నీవు నో యంబుజాక్షి! 13

విద్యు—[సక్రోధముగా] ఏమీ! ఆదురాత్ముఁడు జనకుఁ డింటలేని సమయమునఁ బాటచ్చరుఁడై కోటలోని సర్వస్వము నపహరించుటయేఁ గాక యంతఃపురపద్మినీహరణంబుం గూడఁ జేయ నిశ్చయించెనుగా ? [ఇంచుక యోజించి] ఎవఁడు త్రవ్వుకొనిన గోతిలో వానినే పడఁద్రోయుట భగవద్విలాసమైయున్నది. ఈదుష్టుని కంతకాలము సమీపించుటచేతనే నాపై నాసపొడమినది. ప్రాణనాథుఁడు నీవునుం గూడ వారి బారినుండి తప్పించుకొనఁజాలరని ప్రాణత్యాగమునకుఁ దగిన పరికరంబుల నాయత్తపరచుకొనియుంటిని. మీ రుభయులును బయలుపడితిరిగావున నిఁక నీకరాళుని సంభావింతము.

గీ॥ అబ్జినీకాంతుఁ డపరాబ్ధికరిఁగెఁ గానఁ
గల్మష కరాళ చంచరీకమునుబట్టి
పద్మినీ బంధనాలయ ప్రాపితంబుఁ
జేసి గాసిల్లఁజేయుట వాసిగాదె! 14

చతు—ఏమి నీబుద్ధిచాకచక్యము! నన్నిఁకొకపరి మృత్యుముఖంబునఁ బడవైచెదవా?

విద్యు—తదభీష్టప్రదాయినివయి నటించుచు నాతనికే నీవు మృత్యుముఖంబుగాఁ గలవు.

చతు—నిన్నే యాతనికడకుఁ దోడితెచ్చెదనని బొంకివచ్చితినే!

విద్యు— గీ॥ ఒక్కచోఁ గూడు జలద మింకొక్కచోటి
కచ్చటవసించు మేఘంబు లిచ్చటికిని
నింగి మార్చు పవనుపోల్కి నిపుణబుద్ధు
లరయ నఘటిత ఘటనా సమర్థులుగద! 15

చతు—అట్లయిన నన్ను బోయి వానిం దీసికొనిరమ్మందువా?

విద్యు—చెలీ!

చ॥ తొలఁగక కేతకిం దగులు తుమ్మెదపోలిక, దీపహేతిపై
శలభమురీతి, వెల్లివిరి జాల్కొను తీయని నీటికెక్కు నా
జలచరమట్లు లింద్రియవశంవదుఁడై తగు జీవుభంగి నా
ఖలు నిటు దోడితెచ్చి కడఁకం దగు శాస్తియొనర్పు మోసఖీ! 16

చతు—నెచ్చెలి సంకల్పమునకు వికల్పము సంభవించునా? అట్లే యొనర్తును.
[నిష్క్రమించును]

విద్యు—ఆహా! నాథా! నేనీ దుర్మార్గుని వారినుండి తప్పించుకొనుటకే యుక్తిం బన్నుచుంటిని. కులాంగనల కిట్టి కృత్యంబు లాచరణీయంబు లగునాయని నామనంబు పరిపరివిధంబులఁ బరితపించుచున్నది.

చ॥ పనుపడి బాల్యమందు మనుపందగు తండ్రియు నూరలేడు; యనా
వనమునఁ బ్రోవఁగాఁదగిన వల్లభుఁడుం రిపుమాయఁజిక్కె; నే
యనువున నింక మానమును, బ్రాణముఁ గాచుట సంభవించుఁ గా
వున నిటుగాని చెవునకుఁ బూనితిఁ జెల్లరె! పాపబుద్ధినై! 17

లోకమున మున్నెవ్వరికైన మానవతుల కిట్టి యాపదలు సంభవించినవా? నిర్భాగ్యురాల నగు నానొసటనే పాపిద్ధుపాడెదినదా! ఆహా! అటులనుకొన నేల?

కం॥ మున్నల ద్రౌపది కీచకు
బన్నముఁ దప్పించుకొనఁగ బహుచతురమతిం
బన్నుగడఁ బన్ని వానిం
బన్నము పాల్సేయలేదె? పాపము దానన్॥ 18

ఏమిది! కరాళుని పిలిచికొనివచ్చెదనని చెప్పి నాప్రియసఖిపోయి చాల తడవయ్యెనే! క్రొత్తయాపద లింకేమయినఁ దటస్థించి యుండలేదుగద!

కం॥ తగిలిన కాలనె తగులున్
మొగిలిన యిలు నొగులునెడి నుడువుం బోలెన్
జగతిపయి నెన్నఁడయినం
దగిలెడు నాపదలె యాపదలపై నెపుడున్॥ 19

[కరాళుని వెంటఁబెట్టుకొని చతురిక ప్రవేశించును]

కరా—[విద్యున్మాలం జూచి] ఆహా! ఏమి నాభాగ్యము. నేనెన్నియాస్థానముల ధనాగారంబులఁ గొల్లగొనిన నింతటి భాగ్యమెచ్చటను లభించలేదే!

చ॥ తనువును, మందహాసమును, దంతములుం, బెదవుల్, నఖంబులుం,
బెనుగురులుం, గరంబులును, జేరొనన బంగరు, వెండి, ముత్తెముల్,
పనుపడు మేలికెంపులును, వజ్రములున్, మఱి యింద్రనీలముల్
నునుబగడంబులున్, బ్రభలు నూలొనఁ గుప్పలు వోసినట్లగున్॥

చతు—అయ్యా! యీ యాసనము నలంకరింపుఁడు.

కరా—[కూర్చుండి] ప్రాణేశ్వరీ! విద్యున్మాలా! నీవుఁగూడ నిటువచ్చి నాయంక తలంబున నధిష్ఠింపుము.

విద్యు—[తలవంచుకొని యూరకుండును]

కరా—[లేచి సమీపింపఁబోయి]

కం॥ ఏమే పాటలగంధీ!
యేమే రాకేందువదన! యేమే రమణీ!

యేమే మధువరితాలక!
యేమే శుకవాణి! నన్ను గృపఁజూడఁగదే ! 21

విద్యు—[తనలో] ఏమీ ! యీ మూర్ఖునకు మన్మథోద్రేకము మతిచెఱుచున్నది. ఎట్టిదుర్మార్గులకైన సదుపదేశ మొనర్పకయే దండించుట తగవుగాదు. [ప్రకాశము] నీవంటివాని కిట్టులఁ బరాంగనల నిర్బంధించుట తగవుగాదు.

కరా—ప్రేయసీ !

గీ॥ ఇంచుకేని కాదు నన్ను బాధించుచుండఁ
దాళఁజాలక నీపై విరాళిఁజెంది
నిన్ను బ్రార్థించెదనుగాని నీలవేణి!
పట్టి నిర్బంధ మొనరించు వాఁడఁ గాను॥ 22

విద్యు—ఓయీ ! నీవు కేవలము నింద్రియపరవశుండవయి పలుకుచుంటివి. వినుము, తొల్లి,

ఉ॥ భూమిజఁ గోరి రావణుఁడు పుత్రకళత్ర హితాళితోడ సం
గ్రామమునందుఁ జేర్పడఁడె? ద్రౌపదిఁ గోరిన కీచకుండునుం
భీమునిచే బడల్పడఁడె? భీమసుతం దమయంతిఁ గోరి యు
ద్దామ మహాగ్ర చాపమున దగ్ధుఁడుగాఁడె? కిరాతకుం డిలన్॥

కరా—సుందరీ !

చ॥ రమణులు బాహువిక్రమ ధురంధరులౌ మనుబోటి వారికిం
దమిమెయి భోగసాధన మనందగువారలు; లోకమందు వి
క్రమమున నెవ్వఁ డేతరుణిఁ గైవసముం బొనరించు; వారి కా
ప్రమద నిరంతరంబు వశవర్తినియై మెలఁగం దగుం గదే! 24

విద్యు—[చతురికతో నపవారించి] సఖీ! చూచితివా ? ఈ ద్విపాదపశువుయొక్క మహాత్మ్యము ?

చతు—[అపవారించి] కానికాలము తటస్థించుటచే నీవంటి పుణ్యచారిణికిఁ గూడఁ గృత్రిమమార్గమునకైన దుష్టునితోఁ బ్రసంగింపవలసివచ్చినది. మున్ను వసుదేవుఁడు ఖర చరణంబులు బట్టుకొనఁడా?

విద్యు—ఓయీ! నీవనినట్లు స్త్రీలు పురుషులచేతి కీలుబొమ్మలే యనుకొనినను నీ క్షేమమునైనఁ జూచుకొనవలదా?

కరా—ఏమి! ఇందు నా క్షేమమున కాతంక మేమికలదు?

విద్యు—మాతండ్రిగారు వెడలిన దండయాత్రయందు విజయులై త్వరలో రానై యున్నారు. వారు వచ్చి నిన్నెట్లు సన్మానింతురో దానిం దలంచుకొనుము.

కరా—ఓసి వెఱ్ఱిదానా!

గీ॥ అల్లుఁడనె నను జాపి నిజాత్మజాత
వైన నీకుఁ గ్రవైధవ్య మబ్బఁజేయు
నట్టి పాపాత్ముఁడె నీతండ్రి? యట్టు లేని
యెలుకకై యిల్లుఁగాల్చువాఁడే నిజంబు॥ 25

విద్యు—అతఁ డందుకే సంసిద్ధుఁడైన నేమి చేయఁగలవు?

కరా—ఏమీ! ఏమనుచుంటివి? కరాళుని బరాక్రమ హీనునిగా నెంచితివా యేమి?

చూరకము—[అడిదము జళిపించుచు]

సీ॥ అక్షతాక్షీణ కౌక్షేయకాగ్రధార
నిక్షుదండంబు లట్లు విపక్షసైన్య
పక్షుల రణక్షితిని దక్షమక్షునందు
ఖండఖండంబులుగఁ జేతుఁగా మృగాక్షి!

[కన్నులెఱ్ఱఁజేసి విద్యున్మాలపై దుముకఁబోవును]

విద్యు—[తొలఁగి నిర్విణ్ణయై యుండును]

చతు—[అడ్డమువచ్చి] అయ్యా! శాంతింపుఁడు శాంతింపుఁడు.

గీ॥ పడఁతి, యబల, నీప్రేమకుఁ బాత్రురాలు,
గాని సాధింప శత్రుని గాదు; సదయ
వీక్షణము లిప్డు నెరపంగ వేళగాని
తరళ ఖడ్గప్రభావళిఁ బరపఁ దగునె? 27

కరా—అట్లయిన నేమిసేయు మందువు?

చతు- చ॥ ముకుళిత సారసాంతర సముజ్జ్వల సార మరందమానఁ గెం
తకుఁ జనుదెంచి మంజుకలనాదములం బచరించి, చయ్యనన్
వికసనమొందుదాఁకఁ దఱివేచు మధువ్రతమట్లు కామియుం
డిక మకసేయబోక సుదతీమణి నేర్పునఁ జేర్పఁగాఁ దగున్ 28

కరా—మాకట్టి యోపికలతోఁ బనిలేదు.

విద్యు—[అపవారించి] చతురికా! వీనికిఁ గాల మాసన్నమైనది. కర్తవ్యమునకుం ద్వర పడుము.

కరా—నామాట వినవా? లేక పెడచెవిఁ బెట్టెదవా?

చతు—అయ్యా! ఆవిషయము ననుసంధానమును గావింపవలసినదానను నేను. తా మాగదియందలి పర్యంకమున నధివసింపుఁడు. నే నామెను బుజ్జగించి తోడ్కొనివచ్చెదను.

కరా—ఆలసించిన నేను సహించువాఁడను గాను.

చతు—ఆలస్యము లేదు. కాల మాసన్నమైనది.

కరా—నీ వెంతకయిన సమర్థురాలవే.

[లోనికింజని యంత్రపర్యంకమున నధివసించును.]

చతు—[సమీపించి] అయ్యా! మాచెలి వచ్చునంతదనుక నీయల్పాహారము నారగించుచుండుఁడు.

[రెండు మినపసున్నియుండలఁ బళ్లెరముతో నుంచును]

కరా—అట్లే. శీఘ్రముగాఁ దోడ్కొనిరమ్ము.

చతు—మంచిది. [విద్యున్మాలను సమీపించును.]

కరా—ఇఁక నాలసింపరాదు. చెలివచ్చునంతలో నామెకొక యుండ నుంచి నేనీ యుండను భక్షించెదను.

[ఆత్రముతో నున్నియుండ నొక్కమారె నోటవైచికొని నములుచుండును; కీలు మంచము పెళపెళ విరుగుచుండును.]

కరా—[చచ్చితిని మొఱ్ఱో యని కేకలు పెట్టఁబోయి నోటమాటరాక "హాబ్బొబ్బొ" యని లేచి యుఱుకఁబోయి మంచముతోఁగూడఁ గ్రింద నెలకొనియున్న పాతాళకూపమునఁ గూలుచుండును.]

చతు—నీకుఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తమైనది. నీనికుంభుఁడు వచ్చి నిన్ను లోకాంతరమున నాదుకొనునులే. [విద్యున్మాల నుద్దేశించి] నెచ్చెలీ! యిప్పటికిఁ గృతార్థురాల వైతివి.

విద్యు—ఇందు నాప్రజ్ఞ యేమున్నది?

క॥ దనుజనికుంభుఁడు బలిమిని వాక్చాతుర్యమునఁ
గూలఁద్రోచిన స్వామినిఁబోలె నిపుడు
కాళియుఁ గనిని పాతాళకూపమందుఁ
ద్రోచితివిగాదె! మిగులఁ జాతుర్య మొప్ప. 29

చతు—మన మిప్పటికిఁ జరితార్థుల మైతిమిగాని, యింకొకటి శంకించుచున్నది. ఈతని మిత్రుఁడగు నికుంభుఁడు వీనికంటె నేరాపు లెక్కువ చదివినవాఁడు. స్త్రీయంత్రపరిక్షావ మాతనియొద్ద సాగనేరదు. వాఁ డీతనిని వెన్నంటి రాక మానఁడు. కావున మనము పౌరులవలెఁ బురుషవేషములు ధరించి యూరుఁ జేరి యే పర్ణకుటీరములయందైన నివసించి మీతండ్రిగాని, మీనాథుఁడుగాని వచ్చి వీరి నెల్ల నంతకపురికిఁ బంపుదనుకఁ దలదాచుకొనుటయే ముఖ్యాంశము.

విద్యు—అటులనే చేయుదము రమ్ము.

[అందఱు నిష్క్రమింతురు]

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీ

విద్యాశాల

పంచమాంకము.

విష్కంభము.

[ఇద్దరు పౌరులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

ప్రథ—అన్నా! గ్రామములోని విశేషములేమి?

ద్వితీ—అన్నియు విశేషములే. దూరదేశమునుండి వచ్చినట్లు కాన్పించుచుంటివే? ఇచ్చటి సంగతులేమియు నీకుఁ దెలియవా?

ప్రథ—ఔను. మహారాజుతో దండయాత్రకు వెడలి యుంటిని. రాజు సేనాసమేతుఁడై మరలివచ్చుచు విజయవార్తను మనదేశమున ముందు ప్రకటింపుమని పంపుటచే నేడే వచ్చితిని.

ద్వితీ—అచ్చటి విజయ మెట్లున్నను దండయాత్రాఫలము మం దిచ్చటనే ఫలించినది.

ప్రథ—ఏ మిట్లనుచుంటివి?

ద్వితీ—కరాళుఁడను దొంగల నాయకుఁడు కలఁడుగదా! వాని ప్రతాపమును వినియేయుందువు.

ప్రథ—వినకేమి?

చ॥ పురముల నర్ధరాత్రముల బూర్ణదళంబులతోడ దొట్టి, మం
దిరముల నెల్ల సంపదల నెట్టనఁ బైఁబడి కొల్లగొట్టి, ను
ర్భరముగ స్త్రీల నెల్లఁ జెఱపట్టి, గృహంబులఁ జిచ్చుపెట్టి, యు
ద్ధురగతి నడ్డువారల నెదుర్కొని మంటల నెట్టి కాల్పఁడే? 1

ద్వితీ—అతఁడు మన రాజుగా రూరలేని సంగతిఁ దెలిసికొని యర్ధరాత్రమున నెటులనో తన గుంపుతోఁ గోటఁ బ్రవేశించెను.

ప్రథ—అయ్యో! ఎంతపనిజరిగినది! అట్లు ప్రవేశించి వాఁడేమిచేసెను?

ద్వితీ—ఏమిచేసెనని మెల్లఁగా నడుగుచుంటివా?

సీ॥ అంటించు చీనిచీనాంబరంబుల పొగల్
మేఘమండలియట్లు మిన్నుముట్టె;
అద్దంపుకలువుల బిద్దలుగాఁ జేయు
రసితంబు లుఱుములై దెసలఁ బర్వె;
కొలువుసాలల మందుకొట్ల నంటించెడు
కొఱవులు క్రొమ్మెఱుంగులన నొప్పె;
ఉరు కరాళకరాళ శరపరంపర లెల్లఁ
ఘనములధారాళ వర్షమునుబోలె;

గీ॥ తత్తరంబున నటునిటు దౌడువారు
నట్టి చోరుల గాలి జంఝూనిలముగఁ
బ్రిబల, వారల క్రౌర్యసంరంభ మెల్ల
జగము మాయించెడు తుపానుపగిదిఁ దోఁచె. 2

ప్రిధ—ఇట్టి విపత్పరంపరలయందు భగవంతుఁడైన సుదర్శనుఁడే దిక్కు. ఇట్టి ఘోర మిూకోటులలో నెన్నఁడయిన జరుగుననుకొంటిమా? ఈదొంగ లేమి? ఈయాఁ దరేమి?

ద్వితీ—నీవనినట్లు వినికంతకు సుదర్శనుఁడే దిక్కయ్యెను.

ప్రిధ—నీమాటలు నాకర్థము కుటలేదు. చావులో సరాగమేమిటి? మర్మమువిడిచి యేమిజరిగెనో తెల్పుము.

ద్వితీ—కాశ్మీరదేశాధీశ్వరుం డయిన సుదర్శనుని నీవు వినియుండలేదా?

ప్రిధ— కం॥ ద్విరద, రథ, హయ, పదాతి
స్ఫుర దురు సైన్యములతోడ భూవలయంబుం
దిరిగి సుదర్శనధరణీ
శ్వరుఁ డొందెఁ దిగ్జయమున శశ్వద్యశమున్॥ 3

ద్వితీ—ఆతండు మృగయావినోదియై మనపురపరిసరారణ్యంబునఁగొలఁదిపరివారముతో సంచరించుచు నీ స్థేయుని కుటిలప్రవర్తనముఁ జారులవలన విని వారల కెన్నంటివచ్చి—

శా॥ గుప్పించెన్ శితసాయకంబులను గగ్గోలెత్తఁగా వైరులం
దొప్పించెన్ బహుచోరసంఘముల నచ్చో నంతకద్వారమున్
నొప్పించెన్ గజ వాజి దంత ఖుర పఙ్క్తుల్ మేనులం గాడుచున్
మెప్పించెన్ నర దేవ లోకముల నెంతే మేలు సంధించుచున్॥ 4

ప్రిథ—అందున నే కాఁబోలు.

కం॥ ఏను పురిఁజొచ్చి వచ్చుటఁ
గానఁగఁ బుత్రెలును, నెమ్ముకలుఁ, గేశములున్
జానుచెడు మొండికోడలుఁ
బినుఁగుపెంటలుగఁ దోఁచె భీభత్సగతిన్॥ 5

ద్వితీ—ఓయీ! కరాళమిత్రుఁ డయిన నికుంభుఁ డద్వితీయుఁడై సుదర్శనసైన్యంబులఁ జెండాడుచుండ సుదర్శనుఁడు వానిపైఁ దలఁపడ వారియిరువురికిని ద్వంద్వయుద్ధ మెంతఘోరముగా నుండెనో వక్కాణింప శక్యముగాదు.

ఉ॥ వారల హస్తలగ్న కరవాలరుచుల్ మిఱుమిట్లుఁగొల్పఁగా
వారల పాదఘట్టనలఁ బొల్పడి ధారుణి గంపమొందఁగా
వారల ముష్టిఘాతము లవారణ నాకసముం బగుల్పఁగా
వారల భీకరార్భటుల బ్రక్కలువారెను దిక్కులొక్కటన్॥ 6

ప్రధ—ఆహా! నికుంభుని ప్రతాపము నిరుపమానముగా నున్నదే. సుదర్శనున కేమియు ముప్పు వాటిల్లలేదుగదా!

ద్వితీ—అట్టి సందడికయ్యమున మన సుదర్శనుండు.

చ॥ వడిగ నికుంభుచేతి కరవాలముఁ గైకొని రెండుఖడ్గముల్
బెడిదముగాఁగఁ ద్రిప్పుచు విభీకర కేసరి గర్జనంబులం
జిడిముడిఁ సంధిలన్ రిపుని జెక్కులు ముక్కలుగాఁగఁ జేసె; ను
క్కడఁగి తదీయసైన్య మసహాయగతిం బరువెత్తె నత్తఱిన్॥ 7

ప్రధ—మేలుమేలు. మంచిపని జరిగినది. ఈసంక్షోభమున నింటియొద్ద స్త్రీజనం బెట్లుండెనో చూడక తడయరాదు. కావున మనము పోవుదము.

ద్వితీ—మంచిది— [నిష్క్రమింతురు]

ఇది విష్కంభము.

రంగము—రాజమందిరము.

ప్రవేశము—[సుదర్శనుఁడు, సునందుఁడు]

సునం—మిత్రమా! నీప్రతాపము ప్రశంసనీయమైనది.

గీ॥ ముచ్చుల దళంబు లన్నిటి రూపుమాపి,
యార్తపౌరుల హాహాకారవాళి నడఁచి,
శక్రసన్నిభ నిర్వక్ర విక్రమమునఁ
జల్లవే దిక్కులను గీర్తిచంద్రికలను.

సుద — ఉ॥ ఏసతి మెప్పు జొప్పడఁగ నింతప్రయత్నము జేసినాడనో
యేసతి ముప్పుదప్పఁగ నహీనబలాఢ్యతఁ జూపినాడనో
యేసతిపైఁ జిరంతనసుఖేచ్ఛలఁ బ్రాణము నిల్పినాడనో
యాసతి లేనినాడు విజయంబిది వ్యర్థముగాదె మిత్రమా ! 8

సువం — మిత్రమా ! అట్లనుకొననేల ? ఈ రాజమందిరమున ననేక రహస్యసీమ లుండఁగలవు. ఎచ్చటనో డాగియుండును.

సుద — ఉ॥ కాంచితి రాజగేహమునఁ గల్గు సమస్తరహస్థలంబులం
గాంచితిఁ గష్టకాలమునఁ గాంతలు డాగు ధరాబిలంబులం
గాంచితిఁ గేళికావనులఁ గల్గు నిగూఢ నికుంజసీమలం
గాంచితి నెల్లతావులను, గానఁగనైతి లతాంగిజాడలన్ 10

ఇట్లుండ నాకామె లభించునను సంతోష మెట్లుకలుగును ?

సునం — మిత్రమా ! ముందు విజయలక్ష్మిని సంపాదించితివిగదా ! గృహలక్ష్మిమాటఁ బిమ్మటఁ జూతము.

సుద — మిత్రమా ! సునందా !

సీ॥ అక్కున మెఱయు ఖడ్గాంకమాలికఁ గాంచి
యెడఁద హర్షించువా రెవ్వరింక ?
ఘనభుజంబుల గదాఘాతాంగదంబుల
నెంచి మోదించువా రెవ్వరింక ?
అడుగుల విశిఖప్రహారమంజీరమ్ము
నెమ్మి మెచ్చెడి నరయువా రెవ్వరింక ?
ఫాలపల్లక్షత భర్మపట్టముగాంచి
యిమ్ముల మురియువా రెవ్వరింక ?
గీ॥ అట్టి జగదేకసుందరి, నట్టి శార
దేందుముఖి, నట్టి నిర్మలహేమగాత్రి,
నట్టి కలహంసయానఁ బోఁగొట్టుకొంటి
విజయమేల ? రాజ్యంబేల ? విభవమేల ? 11

సువం — చెలికాడా ! వీరుండవయ్యు నిట్లబలాజనంబునకై వాపోవుట పాడిగాదు.

సుద—సీ॥ కనులఁ జీఁకటి గ్రమ్మెఁ గాదు లోకంబెల్ల
నంధకారావృతం బగుచునుండె;
కలఁత నాచిత్తంబు కాదు విశ్వంబెల్ల
నెరయు విభ్రాంతి మునింగియుండె;
గడగడ వడఁకె నాయొడలెల్లఁ గాదు భూ
వలయమంతయును జంచలతఁ గాంచె;
కుతకుత నుడికె నెక్కుడుగ నాత్మ వెల్లఁ
గాదు చూడఁగ ముజ్జగంబులుడికె;
గీ॥ కటకటా! వెఱ్ఱినై యిట్లు గాంచుచుంటిఁ
గాదె తనకల్మి యింద్రభోగంబనంగ
నాత్మమరణంబు సర్వలోకాంతమనఁగఁ
జనెడు సామెత నాయందు సఫలమయ్యె॥ 12

సునం—హితుఁడా! అదృశ్యులైన వారినిఁ గనుఁగొన యత్నింపవలయును గాని వెఱ్ఱి వానివలెఁ బ్రాణములపై నాస విడిచియుందురా? కానిమ్ము. అంతఃపురాంగనల కేమి నేడుగాకున్న రేపయిన దొరకఁగలరు. ఆచోరాగ్రేసర చక్రవర్తి, చక్రవర్తిగారినుండి తప్పించుకొనిపోయెను. తదన్వేషణ మిప్పుడు కర్తవ్యమని యూహింతును.

సుద—ఆహా! మిత్రమా! మోసము జరిగియుండవచ్చును.
గీ॥ అరుణవంశపయోరాశి నవతరించి,
యఖిలలోకప్రసిద్ధ వీరాగ్రగణ్యుఁ
డగు సుదర్శను వరియించి, యాదిలక్ష్మిఁ
బోలియును జిక్కువడితె! క్రూరాళిచేత॥ 13

హా! దేవీ! విద్యున్మాలా! నీదురవస్థం దలంచుకొనిన కొలంది

చ॥ నలువరి వజ్రతుల్యమగు నాహృదయంబు గరంగి నీరగున్
దళితమృగేంద్ర సత్త్వమగు నా ఘనబాహుబలంబు బెండగున్
వలవల జారు బాష్పముల నా నయనంబులఁ జూడ్కి సొక్కెడుం
దెలియఁగ నర్థదేహమవు నీవు నశింప సగంబనిత్తునే శి॥ 14

మిత్రమా! ఆమె తప్పక కరాళునిచేతఁ జిక్కినదనియే యెంచి నామనంబు పరిపరివిధంబులఁ బరివేదనఁ జెందుచున్నది.

సునం— అట్లే యనుకొనినను నీవంతగా విచారింపవలసిన పనిలేదు. మనము సేనతోఁ గోటం బ్రవేశించినప్పుడే దేవిడీదగ్గఱఁ గట్టుదిట్టముగాఁ గాపుఁ బెట్టితిమి. కావున నాతఁడు కోటలోనికిఁ గాని, విద్యున్మాలతోఁ గూడఁ గాని కోటను విడిచి పోఁజాలఁడు. మన సేవకుల యిల్లిల్లు శోధించి హతశేషులయిన చోరుల నందఱిని బట్టి తెండని నియమింతమని శాసించి యుంటచేఁ గరాళుని విద్యున్మాలను గూడ మనవారు బంధించి తేఁగలరు. కావున నింతలో నింత పరితాపము నకేల పాలయ్యెదవు?

సుద— నీవు చెప్పినది నిజమేకాని విద్యున్మాలకుఁగూడ బంధనమే సంప్రాప్తమగునా?

క॥ మొనసి శుకవాణి బంధం
బునఁ జిక్కినయాపె నంతఃపురమున సన్న
ద్ధన బాహాఁ యుక్తరాజని
ముఁ జేసి బంధనంబుఁ బొందఁగవలయున్॥ 15

[ఇరువురు రాజభటు లిరువుర చోరుల వెంటఁబెట్టుకొని ప్రవేశించుచున్నారు]

భటులు— [సమీపించి] మహారాజా! జయము. జయము.

సునం— ఏమిరా బానిసకొడుకులారా! తప్పత్రాగి మొదలెఱుంగక, అగపడిన పురజనుల నెల్ల నిట్లు నిర్బంధించి బాధపెట్టుఁడనియేనా రాజుగారు మీకిచ్చిన శాసనము? [అని వంకరకఱ్ఱతోఁ గొట్టఁబోవును]

భటు— అయ్యా! మేమా విషయమున నప్రమత్తులమై యుంటిమి.

సుద— ఓరీ! హతశేషులగు చోరులం బట్టుకొన మీరు చేసిన ప్రయత్నము లెవ్వియో చెప్పుఁడు.

ప్ర-భ- సీ॥ ప్రచ్ఛన్నవృత్తితోఁ బౌరవేషముఁ బూని
తిరిగి యిల్లిల్లు శోధించు టొకటి,
పానశాలల కేగి పారిశీలఁ జెలఁగి
మాయఁగా జాడలు దీయు టొకటి,

పరదేశులట్లు సత్రములలోఁ జేరి
యాహారవృత్తాంత మరయు టొకటి,
బేహారులట్లు బేట పల్లెలను సొ
చ్చి యాగడలను బట్టు టొకటి,
సీ. ప్రోల బైరాగి వేసముల్ బూని తిరిగి
పురజనుల వేషభాషలఁ బోల్చు టొకటి,
పథికులట్లు తటాక కూపములఁ గరిగి
లీల వారల పలుకు లాలించు టొకటి. 16

ద్వి-భ- అయ్యా! మేమిట్లు సంచరించుచుండఁ బురోపకంఠముననున్న నిషాదవాటిక యం దొక పర్ణకుటీరమున వీ రిరువురును నాదృక్పథంబునఁ బడిరి. వీరి యాకృతివిశేషంబులం గాంచినను, వేషభాషలఁ బరికించినను, ఆ స్థానంబున కనర్హులుగాఁదోఁచి ప్రచ్ఛన్న వేషములనున్న వైరివర్గమువారు గానోపుదు రని సంశయించి యీ యిరువురిని దేవరవారి యొద్దకుఁ దీసికొనివచ్చితిని. పిమ్మట దేవర చిత్తము.

సుద—[అపవారించి] సునందా!

క. వీరల ముఖలక్షణముల
వీరల మృదులాంగములను వీక్షింపఁగ నీ
తీరున నిషాదులనియుం
జోరులనియుఁ గూడఁ జెప్పఁ జొప్పడునుగదా! 17

సునం—రాజా! దొంగలును మనుష్యుల వంటివారే. ఆకృతులనుబట్టియా ప్రభువులు యోగ్యతాయోగ్యతల నిర్ణయించుట?

సుద—సుజనులారా! మీ యాకృతులంబట్టి మీరు వారలవలెఁ గాన్పించుచుంటిరి గాని చోరులీ గ్రామంబునఁ బ్రవేశించి ప్రజాపీడం గావించుచు మాశాసనముం దప్పించుకొనుటకై మాయవేషముల నెన్నియో వయిచుచున్నారు. అందును వారి నాయకుఁడింకను నాకుఁ జిక్కకుండుటచే మిమ్ములను శంకింపవలసి వచ్చుచున్నది. కావున మీ యథార్థ్యమును వెల్లడించి మాచే విముక్తిం జెందుఁడు.

పౌ—రాజా! మీరు క్రొత్తగాఁ బరరాష్ట్రమునుండి వచ్చినవారగుటచే నీయాస్థానవిశేషములు బూర్తిగ మీకు గోచరింపవు. కరాళుఁ డింతకాలము సజీవుఁడై కోటలో నుండఁజాలఁడు.

సుద—[మనంబున నించుక సంశయించి] మీరనినట్లే కాని యిప్పుడు దివాణమున నింతటి కార్యముల నొనర్చువా రెవ్వరు లేరుగదా!

ప్ర-పౌ-ఏచతురమతియైన లేకుండునా?

సుద-సునం-[ఒకరి మొగము లొకరు చూచుకొనుచుండిరి.]

సునం—చెలికాడా! నిజముగ జతురికయే యున్నయెడల నంతపనియుఁ జేసియే తీరును

సుద—అట్లనుకొనుట కయిన నంతఃపుర స్త్రీల సందడియే కానమే?

ద్వి-పౌ-స్త్రీజనము సెలవు విడుచుట కదియే కారణ మేల కాఁగూడదు?

సునం - అట్లయినఁ గరాళుఁ డిందెచ్చటనైన గుప్తమై యున్నాఁడేమో? మనముగూడ నిచ్చటినుండి శీఘ్రముగ లేచిపోవుటయే మంచిదని తోఁచుచున్నది.

ద్వి-పౌ- మహావీరుఁడవైన నీవు యుద్ధమునందు రాజుగారికిఁ జాలతోడ్పడియుందువు.

సునం- నేనుగాక నీవా తోడ్పడినది మూర్ఖుఁడా!

ద్వి-పౌ- నేనంత సాయపడినదియు మీరాజుగారికిఁ దెలియును. భగవంతునికిఁ దెలియును. కాని నీకేమి తెలియును?

సునం-[రోషముతో] ఎన్నఁడును ముక్కు మొగ మెఱుంగని వీఁడఁట, మారాజునకు సాయముచేసెనఁట! రాజా! ఏమిది? నీకుఁగూడ నీదొంగలతోఁ గాలక్షేపము సేయ గుతూహల మగుచున్నది. [ప్రథమపౌరునివంక దేరిపార జూచి] నేను దొంగలని వ్యర్థముగాఁ జెప్పుటలేదు. అదిగో! చూడుము. నీవు విద్యున్మాలకుఁ బ్రథానకాలమం దొసఁగిన వజ్రపుటుంగరము వీని వ్రేలిని మిలుకు మిలుకు మని మెఱయుచున్నది.

సుద—ఏమీ! వీఁడింతటి మాయకులా సేవకా! వాని వ్రేలియుంగరము నిటు తెమ్ము.

సేవ—[పుచ్చుకొని రాజున కిచ్చుచున్నాఁడు]

సుద—[చూచి విషాదముతో]

మ॥ ధర నాసేతుహిమాచలాంతముగ నుద్యద్దండయాత్రావళిన్
హాకుహారన్ జయలక్ష్ములం గనిన నాహాస్తంబు పెద్దోల్గించు బం

ధురరక్తిఁ హృదయేశ్వరీమణిని విద్యున్మాలఁ జేపట్టి యుం
గరమా ! దైవముసేత నన్యకరసాంగత్యంబుఁ గైకొంటివే ! 18

చోరులారా ! మిమ్మింతవఱకుఁ జారులని నేను దలంచితిఁ గాని, యీయభిజ్ఞానముచే మీ నిజవృత్తాంతము బయలుపడినది. మీకీ యుంగరము లభించిన విధానమును, విద్యున్మాలవృత్తాంతమును దెలిపి మీప్రాణరక్షణము గావించుకొనుఁడు.

ద్వి.పౌ.-రాజా ! నేనింద్రజాలవిద్యయందు నిపుణుఁడను. వృత్తాంతము దెలుపుటలో విశేషమేమున్నది ? వలయునేని నామెనే చూపించెదను.

సునం—రాజా ! ఈదొంగలమాటల విని మోసపోకుము. నిన్ను మాయఁజేసి తప్పించుకొని పోఁగలరు.

సుద—ఆయుధ పరికర సహితమైన యీ యాస్థానపంజరమునుండి తప్పించుకొనిపోవ నెవ్వరికిని శక్యముగాదు. ఊరకుండుము. విద్యున్మాలనే చూపించెద ననుచున్నాఁడు. ఐంద్రజాలికా ! నీవేమేమి విద్యలఁ జూపఁగలవు.

ద్వి-పౌ-సీ. ఒకమాఱు నేమున్ను యోగినినై సాధ్వి
బాముఁ గూర్చితి నొక్కపద్మగంధి,
ఒకమాఱు చక్రవర్తికుమారు నొక్కని
స్త్రీరత్నముగ నొనర్చితిని మున్ను,
ఒకమాఱు మఱియు నింకొకరాజకన్యకఁ
బురుషుఁ గావించితి భూరిశక్తి,
ఒకమాఱు పాటచ్చరకరాళవీరుని
బంపితిఁ బాతాళభవనమునకు
తే॥ ధరణి మిముబోటి ప్రభువుల దయ లభింప
నెన్ని చిత్రంబులైన నభ్యస్తతాత్మ
విపుల సారైంద్రజాలిక విద్యచేతఁ
జేయుదునుగాదె లోకు లచ్చెరువుఁజెంద॥ 19

సుద—ఆహా ! ఏమిది ! ఇందుఁ గొన్ని విషయములు చతురికకృత్యములుగాఁ దోఁచుచున్నవి.

ద్వి-పౌ-ఏలినవారి సెలవైనఁ జతురికను గూడఁ జూపింపఁగలను.

సునం—ఓయీ! నీవేమిచేసినను సరియేకాని నన్నుమాత్రము మేకగోతినిగనో మార్చకుమా?

ద్వి-పా-ఇప్పుడు మార్చనేల! నీవిదివఱకే కోతివయితివి.

సునం—[భయముతో నొసలు చూచుకొని] నేను నిజముగాఁ గోతినైనయెడల నిన్ను గొండముచ్చును జేసెదను సుమా!

సుద—మిత్రమా! నీహాస్యప్రసంగముఁ గట్టిపెట్టుము. ఓయింద్రజాలికా! ఏది నీవిద్యాప్రావీణ్యముం జూపెదముగాక!

ద్వి-పా-మహారాజా! ప్రతివిద్యయు నించుక మఱుగులేక రాజిల్లదు. కాన క్షణకాలము మాకు శెలవొసంగినచో మావిద్యావినోదమును బ్రకటింతుము.

సుద—అటులనే కానిండు.

పౌరు—[నిష్క్రమింతురు]

సుద—వర్షాగమనమునకై సస్యము నిరీక్షించునట్లు విద్యున్మాలకై నాహృదయ మెదురుచూచుచున్నది.

సునం—పిత్తకై నక్క వేచియున్నట్లు చతురికకై నేను నట్టె వేచియుంటిని.

సుద—నీకుఁదోడు నిట్టి ప్రసంగములుకూడనా?

సునం—చెలికాడా! నేనేమి గ్రుడ్డివాఁడనా? కుంటివాఁడనా? నాయందమున కేమికొఱఁత?

[విద్యున్మాలా చతురికలు ప్రవేశించుచున్నారు]

సుద—[చూచి ఖేదమోదములు ముప్పిరిగొన విద్యున్మాల నెదుర్కొనికౌఁగిటంజేర్చి]

చ॥ సమరమునన్ విపత్తులను జక్కడఁగింపఁగ నెన్నియెన్ని దా
ష్ట్యములకు జిక్కె, నెన్ని శ్రమలందితినో యవియెల్ల నీముఖా
బ్జముఁ గనుఁగొన్నయంత నెడబాసె; నహా! విధి తంత్ర మెంత యు
గ్రమొ! మనుజుఁ డొకండు తలఁప న్మఱియొండుదలంచు దైవమున్.

విద్య—నాథా! విపత్పరంపరలం దప్పించుకొని తిరిగి నీసాన్నిధ్యమును బొందుటచేత నాకు నట్టి యానందమే కలుగుచున్నది.

సునం—చతురికా దర్శనంబున నేను నట్టి తన్మయత్వమునే పొందుచుంటిని.

చతు—ఛీ! మూర్ఖుఁడా నీ కన్నిప్పుడు నామీఁద నేప్రసరించుచున్నది.

సుద—నీప్రియసఖియైన చతురికమూలముననే నేను బయల్పడి శత్రునాశనముం గావింపఁ గలిగితిని.

విద్యు—ఈ సమయమున జనకు లిచ్చటనుండిన మన యానందమున కంత పార ముండ దుగదా!

[భానుమంతుండు ప్రవేశించుచున్నాడు]

సుద—ఆర్యా! కాశ్మీరాధిపుండైన సుదర్శనుండు నమస్కరించుచున్నాడు.

భాను-ఈ ఏనటు దూరదేశమున కేగినయంతి మదీయరాజ్యసం
స్థానముం జుట్టుకొన్న బలితంపు బుధద్రవముం దొలంచినా
మానము పారిణ మెల్ల నభిమానమె మెలర్పంగం గాచినట్టి తే
జోంధ నిన్ గృపామతిని జూచుచునాక పరేశు నిమ్ములన్

రాజ్యపరిజయం దైకమత్యము బరిబలియున్నదా!

సుద—

మ॥ మరుముఖ్యుల్ మును గూర్చియుంచినవిధుల్ మూమూ కులాచారముల్
వనటన్ సంకరమాటచేం బ్రజల కుల్లాసంబు క్షీణించె; వృ
త్తి నిధానంబులుమారె; భేదమతు లార్తిం గూర్చె; కాలానుసా
ర విరూఢిం దనుమాక్సల న్నిలిపి, సంరంభంబుం జల్లార్చితిన్॥ 21

విద్యు—తండ్రీ!

సీ॥ అఖిలవిద్యాపీఠ మైన కాశ్మీ మే
యుపదకుం గళలత్తో నొప్పు మొగము
అతిసిత ప్రభల నొప్పుగు హిమాలయము లే
చెంగవను వజ్రాల శేఖరంబు
అసహాయరణశూరులగు రాజపుత్రులే
వెలందికిం గాగ్రలు గ్రైవేయకంబు
అసమరత్నప్రభల్ పొసంగు వింధ్యాద్రి యే
నెలంతకుం జిఱుగంట లొలయు కాంచి

గీ॥ ఉప్పి గంభీరవారాశి నవతరించు
మహిత భారత రాజ్యరమాలలామ

యనఁ దనర్చు విద్యున్మాల హస్తశీల
హస్తములు మోడ్చి వేరు జోహారు లొసఁగ॥ 22

[అని పాదముల నొరఁగుచున్నది]

భాను—నాగర్భమున జన్మించి, కీర్తిశాలివైన రాజేంద్రుని జెట్టపట్టి నాకు యశంబుఁ దెచ్చినందులకు నేను పరమానందముఁ బొందుచుంటిని, [సుదర్శను నుద్దేశించి]

సీ. కన్నవాడిగ నింటఁ గల పెద్దలును నేను
గారవంబున నినుఁ బెంచినాము;
అస్మదాశ్రిత పండితాళిచే నెందాఁక
విద్య, బుద్ధియును జెప్పించినాము;
భక్తితాత్పర్యముల్ పరికింపఁగ నిను
పెంపుమై నన్ను సేవించుచుండె;
మొనసి స్వయంవరంబుగ నాథునరయుచు
నట్టిజాణగ నేఁటి కాంచి తేరె;
గీ. వరయ నిబాల యింతటి జాణ కెపుడు
నిర్భరామోదమును గాంచి నిరుపమాన
చాతురీధుర్యుఁడవు నిన్నుఁ గాంచుచుంటి
బాల నీకు నేలు మోహనరపాలమూర్తి!॥ 23

[విద్యున్మాల నుద్దేశించి] బిడ్డా! యీకుసుమదామమును నీప్రియుని కంఠమున నలంకరింపుము.

విద్యు—[అట్లు చేయుచున్నది.]

సుద—క. రమణీమణి నిజనకుని
సముఖమ్మునఁ దదీయ శాసనమహిమన్
రమణిఁ గృతార్థుల మైతిమి
సుమి! మనప్రేమములు వృద్ధిఁ జొప్పడుగాకన్॥ 24

భాను—[ఇరువురిం గూర్చి]

సీ. గృహరాజకార్య నిర్వాహణ వేళలయందు
నన్యోన్యసామరస్యమున మెఱసి,

సచివవర్గము మీరు సంతత విశ్వాస
పాత్రంబులై పరస్పరము వెలసి
సాంఘికాచార ప్రచారంబు నొండొరుల్
సమానసంపద నొసఁగ సంఘటించి,
తీతిఁ గష్టసుఖముల ఖేద మోదములు గాం
చక కార్యశూరత సంతరించి,
తే. మాకు ననుమతమైన యా మార్గమింపు
మెరయ నానాట వృద్ధిలోనికిని దెచ్చి,
బహుళపరిపూర్ణ సమ్మోద వైభవమున
మొనసి మదిఁ గోరికలు తుదముట్టఁ గనుఁడు॥ 25

వత్సలారా! మీకింక నభిమతం బెయ్యది?

సుద — మీ యనుగ్రహంబున సర్వంబు సంపన్నం బయ్యె. ఐన నిట్లగుంగాక!

మ॥ నరవిన్ హైందవు లేకబుద్ధిని కులాచార కుధల్మాని యూ
దురుగా! కెప్టు మహమ్మదీయ వరహిందూక్రైస్తవుల్ తన్మతాం
తర జాత్యంతర భేదముల్విడిచి మిత్రత్వంబుఁ గైకొంద్రుగా
క! రహిం గల్గెడుగాక! మీదయనుజొక్కంబౌ స్వరాజ్యంబొగిన్॥

భరత వాక్యము.

ఉ. ధారుణి జారచోర రహితంబుగ వర్ధిలుఁగాక! మానినుల్
భూరి పతివ్రతామహిమఁ బోకడఁ బెట్టక దివ్యపూతసం
చారముఁ గాంత్రుగాక! నృపచంద్రుఁడు నిత్య వినీతి సంపదల్
తోరముగా గణించి కృపతో భరియించుతుగాక! లోకమున్. 27

[అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.]

ఇది పంచమాంకము

సంపూర్ణము.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ.

అపూర్వములగు

ఆంధ్రనాటకములు.

శ్రీరాజా భుజంగరాయ కృతములు.

అభిజ్ఞాన శాకుంతలము :—ఆనందమునకు నిలయము, హాస్యమునకు పుట్టినిల్లు, ప్రేమాది శృంగార విలాసములకు పెన్నిధి. శాకుంతల దుష్యంతుల ప్రథమసందర్శన ఘట్టము, అనంతరశృంగార లీలలు చదువరులకుండెల ఝల్లుమనిపించును. శకుంతల అత్తవారింటికేగుతరి కణ్వుడు చూపినదుఃఖము కనుల కోటబోట నీరొలికించును. ఇందలి పద్యములు కేవలము రత్నపుతునకలు. వెల 0—12—0.

ఉత్తరరామచరిత్ర :—నాటకము లన్నిటిలోనికి నుత్తమమగు నాటకము ఉత్తరరామచరిత్రము. రావణసంహారానంతరమున శ్రీరాముడయోధ్యను పాలింపుచు, ఎవ్వడో లోకకంటకుడు పరుషవాక్యముల సీతపై ప్రయోగించెనని, గర్భవతియగు నా సాధ్వీమణి నడవులకు బంపెను. కథ యిచ్చట ప్రారంభమై కుశలవులు యుద్ధానంతరమున శ్రీరామునితో సమ్మేళనమగుటతో ముగియును. ఇందు సీతారాముల దుఃఖము మతి విచారమును కలిగించును. కుశలవ యుద్ధ మతిభయంకరముగ నుండును. రామచరితామృతమగుటచే యిహపరసౌఖ్యదాయకము. వెల రు 0-12-0.

చారుమతి :—శృంగార రసప్రధానంబగు నీ నూతన నాటకమొక యాంగ్ల మహాకవి చంద్రుని ప్రఖ్యాత నాటకము ననుసరించి వ్రాయబడినది. స్త్రీల శృంగార భావములు, ప్రేమాతిశయములు, విరహతాపములు, నర్మోక్తులు, చతురోక్తులు, అత్యంతాహ్లాదముగ వివరింపబడియున్నవి. వెల 0—12—0.

శశిరేఖానాటకము :—అరవముద్రణము ఇదివరకే 15000 ప్రతులకు పైగా ఖర్చుపడియున్నవి. నృత్యగీతానుకూలములగు ఫారసీ హిందుస్థానీ మట్లు లనేకము లిందు గలవు. వెల 0—6—0.

ఆహా హా హా!

అగ్గిరాముని చరిత్రము.

లోకభయంకర దుష్టాగ్రేసర చక్రవర్తియగు అగ్గిరాముని చరిత్రము చిత్రవిచిత్రమైన గాథలతో నిండియున్నది. కథాసందర్భములో మహానందము కలిగేపట్లు చదువుచూవుండగా గభాలున సీనుమారి క్రొత్తచిత్రములు బయలుదేరుచుండును. అతిభయంకరమైనపట్లు చదువుచుండగా, గభాలున మరియొక క్రొత్తసీను ప్రత్యక్షమై కనుల మిరుమిట్లు గొలుపును. దీనిని చదివినంతసేపు మరునిమిషమున యేమిజరుగునో తెలుసుకొనవలెనని ఆతురత కలుగుచుండును. గ్రంథము వెల 0—8—0.

మైరావణచరిత్ర.

టక్కు టమార విద్యలకు, గజకర్ణ గోకర్ణ విద్యలకు, ఇంద్రజాల మహేంద్రజాల విద్యలకు, వాకట్టు కనికట్టు విద్యలకు మైరావణుని మించినవాడీప్రపంచములో లేడు. ఇలాంటి మహానుభావుని చరిత్ర యెట్టివింతలతో నిండియున్నదో చెప్పుటకు సాధ్యపడదుగదా! కావున చదివి యానందించండి. వెల రు 0—3—0

దైవానుకరణము.

ఇది అద్భుతమైన నూతన నవల. కొందరు మహాస్త్రీయులు జట్టుగాకూడి దైవమును ప్రతివిషయమునను ననుసరింపగోరి, తాముచేయు ప్రతికార్యమునందును "దైవమైతే యీసందర్భములో యేమి చేయును" అని తలంచుకొని ఆప్రకారము సంచరించుటకు ప్రారంభించి అతిచిత్ర విచిత్రగతుల సంచరింతురు. ఆయావిషయములు ఆయాసందర్భముల చాల యానందమును కలిగించును. చదివితీరవలసిన గ్రంథము. అచ్చులోనున్నది. కావలయువారు దరఖాస్తులు రిజిస్టరు చేయించుకొనవలెను.

వెల రు 0—8—0

బైబిలుపద్యకావ్యము.

శ్రీరాజా భుజంగరాయ కవికృతము.

మత్తయి సువార్త పద్యకావ్యము.	వెల రు 0—4—0
మార్కు సువార్త పద్యకావ్యము.	వెల రు 0—4—0
లూకా సువార్త పద్యకావ్యము.	వెల రు 0—4—0
యోహాను సువార్త పద్యకావ్యము.	వెల రు 0—4—0
రోమీయులు పద్యకావ్యము.	వెల రు 0—3—0
గలతీయులు పద్యకావ్యము.	వెల రు 0—0—6
క్రీస్తు మతసారము; 100 ప్రతులు.	వెల రు 1—4—0
కొండమీది ప్రార్థన; 100 ప్రతులు.	వెల రు 2—8—0
క్రైస్తవ గూఢార్థ ప్రదీపిక.	వెల రు 0—4—0
సత్క్రైస్తవ శతకము	వెల రు 0—[illegible]—6
Inner Doctrines of Christianity	0—8—0

భారతీ ప్రెస్ హౌస్, ఏలూరు

దాంపత్యధర్మబోధిని.

శ్రీ రాజా భుజంగరాయ కవికృతము.

పద్యకావ్యము. భార్య భర్తయెడల సంచరింపవలసిన పద్ధతులును, భర్త భార్యయెడల సంచరింపవలసిన పద్ధతులును యిందు చక్కగ వివరింపబడినవి. చదివి తీరవలెను. వెల రు 0—2—0

ప్రసన్నరాఘవ నాటకము.

ఇది జయదేవకృతమగు నాంధ్రీకరణము. శ్రీరామ కథాసుధారసము నత్యంత యాహ్లాదకరంబుగ నాటకరూపంబున రచించినది శ్రీజయదేవ మహాకవియేగాని మరియొకరుకారు. ఈ నాటకమును చదివినకొలది మనము నేర్చుకొనదగిన నూతనవిషయము లనేకములు కనుబడగలవు. మంచి శైలి. అందమైన పద్యములు. ముద్దులొలుకు వచనము వెల రు 0—12—0.

ఆధునిక కవిజీవితములు.

ఇందు ఆధునికాంధ్రమహాకవులలో మున్నూరు మహామహుల జీవితములు, వారి రచనామాధుర్యములు కలవు. ఆంధ్రభాషకిది నిలయమనవచ్చును. భాషాభిమానులు దీని నాదరింపవలయును. 500 పేజీల గ్రంథము. వెల రు 1—8—0.

LIVES OF GREAT MEN.

దేశభక్తుల చరిత్రములు.

హిందూదేశమున కమితమగు సహాయము చేయుచు, మన కష్టముల తొలగించుటయే ముఖ్యమని తలంచి, స్వార్థత్యాగులై కేవల పరోపకార చింతతో జీవనము గడిపిన మహానుభావుల జీవితములను నిత్యమును ప్రతిభారతీయుడు స్మరింపవలసియున్నది. అట్టిచరిత్రములు గద్యమున నుండుటకన్న పద్యమున నుండుటయే మంచిది. కావున నీక్రింది గ్రంథములను తయారుచేసితిమి. దేశాభిమానులు, దేశసేవకులు, భాషాభిమానులు వీని నాదరింతురుగాక !

దాదాభాయి నౌరోజీ చరిత్రము. వెల రు 0—4—0.

గోపాలకృష్ణగోఖలే చరిత్రము. వెల రు 0—4—0.

భారతీ బుక్ హౌస్, ఏలూరు.